

W. KATOWICACH • TĘ KSIĄŻKĘ KUPIŁEM • W • ANTYKWARIACIE •

EX LIBRIS

J. LACHA • UL. GLIWICKA • 3.

3638/61

222597/5

*Ex Libris Guilielmi de
Angelis Scanni Cantib.
Residentij 1718*

SALIS
ANATOMIA,

in qua

Origo, Facultates,
Differentiæ & Se-

lectus Salis

*fundamentaliter & summa
cum diligentia descri-
buntur*

ab

ANTONIO à MASSA,

Mediolanensi,

Sac: Cæsareæ Majestatis JOSEPHI I.

Rom: Imperatoris Augustissimi

&c. &c. &c.

Consiliario, nec non Ducatûs Silesiæ
Rei Salinaræ Administratore.

Cum Licentia Ordinarii.

---

*Impressit Vratislaviæ Andr. Franc. Pega, Sereniss:
& Reverendiss: Principis & Episcopi Typogr. Aul.*

222597/E

*Serenissimo & Potentissimo
Principi ac Domino*

**C A R O L O
I I I.**

*Hispaniarum & In-
diarum Regi,*

Duci Invictissimo;

**Publicæ Tranquillitatis
Numini**

*Antykwariat
Josef. Such
K-ee Glinicka 3
27.3.61. 100.-25*

Serenissime Rex
ac
Domine Domine
Clementissime.

d Pedes Sacræ Maje-
statis Vestræ opuscu-
lum hoc meum de
Sale, devotissimè de-
positurus, summo me animi gaudio
per-

perfusum sentio , utpote qui nec
materiam nobiliorem , nec Sacrae
Majestatis Vestrae Personae appli-
cabiliorem adinvenire facile potu-
issem ; quantum enim haec Salis cla-
ritas, candor, suavitas & aestimatio,
haec merita, tanta dignitas, tot vi-
res, virtutes, praerogativae ac bene-
ficia, praecunctis aliis totius universi
rebus praerogativae habent, tantum
& Sacra Regia Majestas Vestra me-
rito praeceteris mortalibus sibi ar-
rogare potest ; quis enim & natali-
bus clarior, & candidior moribus ?
quis verbis suavior ? quis omnium
votis & cordibus aestimatio ? quis
majoris meriti ac dignitatis, quis
Viribus, Virtutibus, Praerogativis
dotatus magis ? quis demum am-
pliora largiri potens beneficia,
quam Sacra Regia Majestas Vestra,
quae

quæ in tam excelso relucens fastigio, Augustissimæ Profapiæ Suæ Austriacæ adnatas exercet Virtutes, tantâ humanitate & facilitate laudabilis, ut nemo tam humilis, cui ad se non pateat aditus, hanc in admittendo facilitatem, in audiendo humanitatem & patientiam, & in deferendo benignitatem continuò observans, ut cuilibet in tanti Regis Persona, gravitatem humanitati, severitatem serenitati, & Comitati mixtam admirari liceat Majestatem. Enimverò ii, quibus Majestatem Vestram intueri fas est, non vulgari cultu ac veneratione dignam esse confiteri tenentur, ipsam enim in facie vident mentem puram, integrâque honestate splendidam, splendore laudabilem & serenam. Cundæ quidem in Ma-
jesta-

jestate Vestra florent Virtutes , sed
magis inter eas conspicuæ (quibus,
quod Augustus apud Senecam ait,
Principes Dii fiunt) sunt Pietas &
Justitia , has enim Sacra Majestas
Vestra Consiliorum & Actionum
suarum sibi elegit Rectrices, quippe
quæ puræ religionis amorem , ve-
rùmque Dei cultum , à majoribus
suis hæreditate acceptum sanctis-
simè tuetur ac defendit , justitiam,
suum cuique tribuendo pro virili
exercet ; maximè verò omnium ,
Austriacis Principibus, quibus no-
men Clementissimorum jam ante
sæcula cum veritate attributum est,
adnata elucet Clementia , cui Sacra
Regia Majestas Vestra , quæ Prin-
ceps Optimus , Seipsum alligavit :
parcit, cùm punire posset , potenti-
am suam placidè & salubriter exer-
cens ,

cens, benevolentiam potestatem, salute severitatem, & rigorem Clementiam mitigans. Accedit ad has Virtutes, & ea, quæ Sacræ Regiæ Majestati Vestræ divinitus in contubernium data est, cæterarum Virtutum lux & anima, belli pacisque ratio, consiliorum & negotiorum regula, Prudentia, cum sorore sua Vigilantia: Argus est Sacra Regia Majestas Vestra, omnia videns, occupata semper, pro salute singulorum & universorum vigilans, ut & sui liberentur ab oppressione, & alii veniant ad quietem. De Fortitudine, quam Vestra Regia Majestas ab Augustissimis & strenuissimis Progenitoribus traduxit, quid dicam, si non, quòd prius Optimus, quàm Maximus esse studeat. Invidium tamen, minimèque trepidum

dum & terræ & maris infestæ tem-
pestates, quæ pleno ut ita dicam
alveo in Majestatem Vestram ir-
ruerunt, sed summi rerum Arbitri,
Consilia & arma dirigentis favore
repressæ sunt, satis demonstrant.
Virtutes fortuna sequitur, quam
Sacra Regia Majestas Vestra à sum-
mo omnis boni fonte, juris & justi-
tiæ opera cernente, eò consequetur
certius, quò causa melior, trium-
phos cum prosperitate junget, ut
quantam Majestas Vestra quæ Hy-
spanæ Pater gentis, ex piè & justè
gestis, curaque salutis publicæ capit
gloriam, tantam populus subditus
consequatur felicitatem; eò Sacræ
Regiæ Majestatis Vestræ Consilia-
rii ac Ministri, ipsi quoque toti Vir-
tutibus cumulati, Consiliorum lu-
mina, negotiorum columina, qui
Sa-

Sacræ Regiæ Majestatis Vestræ
Merita ac Virtutes admirantur &
venerantur, prudentiâ, fide, obse-
quiô, summô denique collimant,
studio, ut prosperum Sacra Regia
Majestas Vestra & fœlix Regnum
adipiscatur; sint igitur Majestati
Vestræ tot manus, quot Ministri, ut
regat omnia, tot aures & oculi, quot
familiares, ut sciat omnia, tot Cu-
stodes corporis, quot Cives, ut con-
servet omnia; quid nî? in omnium
enim suorum cordibus habitat,
amata ab omnibus, alios liberali-
tate, quâ Principis dignitati nihil
accommodatius, sibi conciliat, alios
humanitate allicit, cunctos pietate
ac justitia, duabus verè Regiis Vir-
tutibus devincit, quibus eam, me-
ritis suis dignam, apud posteros sibi
comparat gloriam, ut talem olim.

lau-

laudum suarum auditura sit præconem, qualem Trajani Imperatoris foelicitas est nacta. Has Sacræ Regiæ Majestatis Vestræ Virtutes illustrissimas, quas tantò breviùs hìc tangere volui, quantò laudabiliùs est reverentiã quàm facundiã apud proximos Deo Principes profiteri, ego quoque summã animi submissione veneratus, eã quã par est reverentiã Sacræ Regiæ Majestati Vestræ opus hoc meum de Sale humillimè dedico, Omnipotentem DEUM assiduis imploraturus precibus, ut Sacram Regiam Majestatem Vestram, Dominum meum Clementissimum, omnis generis fœlicitate eumulatum, protegat incolumen, lætum, florentem, & in multa longævum sæcula vivere sinat, Virtute, Fortunã, Gloriã eminenten.

nentem servet, & conservet, ut
porrò Patria mea fœlicissimis Sacræ
Regiæ Majestatis Vestræ auspiciis
lætior & florentior assurgat, quod
iterum iterumque precor & voveo

Sacræ Regiæ Majestatis
Vestræ

*humillimus devotissimus
obsequiosissimus*

Antonius à Massa.

Præfatio ad Lectorem.

Plures jam sunt anni, à quo dum opus hoc meum de Sale, quasi primum meorum laborum fœtum, edere cogitâram, à melioribus meis amicis graviter fui reprehensus, quòd surreptas à mediis negotiorum fluctibus bonas horas, malè collocarem: negotium enim non modò inutile sed quasi insolens & ineptum, me suscepisse contendebant, cum juxta communem sententiam nihil dici possit, quin priùs fuerit dictum, nihil inveniri, quod non longè ante fuerit inventum, quorum oggannitioni reverà succubuissem, & labori isti super-
sedissem, nisi hic spaciosissimus Salis Ager, ut sterilis, atque omninò incultus,
ab

ab omnibus ferè Scriptoribus hætenus prætermiffus, atque tam latè patens Argumenti ratio, animo concepta me jam spontè currentem vehementius incitâset; factum igitur jam respirantem, eâ, quâ potui, diligentîâ curavi educandum, non modò rationi sed & experimento inhians, totam ferè Europam Christianam peragravi: Hispaniam ingressus, quæ Provincia latissima est, ac pluribus, multoque præstantioribus omnis generis salinis, præ aliis abundat, intentis oculis cuncta, quæ maximè ad ipsum de Sale institutum pertinebant, summâ curâ, & diligentîâ observavi, & in librum cujusdam Viri sapientis, in quo is Salis Utilitatem summis ac permiris laudibus extulit incidens, curiositati meæ & aliorum, parcere non potui; Hoc igitur laudato à Laudatissimis Argumento, confirmata mea resolutio, calcaria currenti mihi addidit, ad construendum hoc opus, quò verò indies accrescente, more pii ac generosi Patris, qui nec sumptibus, nec laboribus, nec sibi demum parcat, modò filios ipse videat honestis Triumphis atque Gloriâ decoratos, filium
hunc

*hunc meum vagare permisi, & Tibi be-
nigne Lector commendo, erroribus suis
parce, nec ullas pro eo cupio facias
expensas. Vale.*

In

Index Caputum.

CAP: I.

Quid Sal sit, quæ ejus facultates, ex quibus Elementis constet.

CAP: II.

De Salis Excellentia eidemque affinitate junctæ.

CAP: III.

Cur Sal Auro & Gemmis sit præferendus.

CAP: IV.

Quibus de causis Sal summo sit honore afficiendus.

CAP: V.

De Salis Viribus.

CAP: VI.

De Salis Virtutibus.

CAP: VII.

De Salis Beneficiis.

CAP: VIII.

Quantum Sal humanis corporibus valeat.

CAP: IX.

Quantum Sal Animantia delectet.

CAP: X.

Quantum Sal Vegetabilia juvet.

CAP: XI.

De Maris fecunditatis salutisque causa.

CAP: XII.

De Maris salsuginis causa secundum diversos.

CAP:

CAP: XIII.

De Maris falsuginis Vera causa.

CAP: XIV.

Quæ Loca feracitate Salis maximè redundant.

CAP: XV.

Quomodo omnes Sales, quòd Sales sint, cognoscantur, & qui præ cæteris eligendus.

CAP.

CAP. I.

Sal quid, quæ ejus facultates, ex quibus Elementis constet.

um ad universas Salis prærogativas enumerandas, ejusque mirabilia explicanda, eò, quò opus est ordine, devenire satago, ipsius in primis Naturam, & præcipuas ex quibus constat qualitates, tanquam totius propositi necessarium fundamentum, breviter describam, ex re esse censeo; Est itaque Sal mistus quidam ex terra, & Hu-

A

more

more succus, in falsum, vi Caloris saporem concretus, calidus facultate quidem, atque siccus, sed qui reliquas qualitates primas, aut latentes, aut inertes in se contineat, naturæ, ac conservationi rerum adeò utilis & necessarius, ut ad Animantium tum fœcunditatem, tum salutem, atque vitæ jucunditatem divinitus procreatus, omninò esse videatur.

Verùm ut ab his quasi Lineamentis Salis naturam ducam, eamque vivis quasi coloribus illustrem, varias Salis species, quæ videlicet, & quales earum singulæ sint, ad quodnam etiam summum Genus reducantur, primùm quidem necessè erit explicare.

Constat autem illas per quosdam quasi gradus, quos postea suis locis enumerabo, varietatem sumere, quamvis omnes quidem sub duobus Salis generibus fossili, & aquatili prorsùs possint comprehendi; id quod ex ipsiusmet compositione, compactioneque satis apertè cognoscitur, nam quidquid est Salis, ex terra, & aqua, præcipuis mistorù
par-

partibus, cœlestis vi caloris, aut concoquentis per se, aut ad concretionem aptantis coalescere, quinimò ipsum, & constipari frigore, & uti gelu concrefcere experimur, itaque omnis Sal fossilis, aut humore concrefcente, aut humidum terrâ exicante conficitur: Ideòque necessariò mistum illum esse consequitur, non igitur ex sola terra, aut ex sola aqua sal componitur; neque enim ex pura aqua tam facilè liquefceret, neque ex pura terra, gravis adeo emanaret; quippe salem magnam terræ portionem convehere secum, Argumento est pondus, quo ferè cunctis aliis gravissimis corporibus æquiparatur, qua de causa etiam aqua marina multò ponderosior est, fluviali.

Quod saporem & falsedinem habeat, id à mixtione sicci cum humido provenit: non enim posset humor per se sapere, nisi terræ alicujus seu sicci permutatione, ac caloris qualitate quadam afficeretur, quæ sapor dicitur: is autem in sale vi caloris quasi per gradus quosdam conflatur, atque etiam distinguitur,

nam ubi permixtioni exiguus calor, is-
 que frigore quodammodo superatus
 accedit, acerbos, austeros & acidos sa-
 pores, frigidos scilicet & incoctos gignit:
 Cùm verò in mixto calor frigiditatem,
 & humiditas siccitatem moderatè su-
 perat, dulcis ex hoc emergit sapor; si
 rursus calor magis invaluerit salsus sa-
 por enascitur: quod si amplius augea-
 tur ille, non solùm amarum, verùm
 etiam acrem efficit saporem: exinde sal
 sive quà calidus est, sive quà terrestris
 sive ab effectis, & genere, & differen-
 tia, semper siccus deprehenditur.

Sal ab aqua etiam altera ejus mate-
 riæ parte, ut sit subfrigidus accipit; ab
 ea enim suas utcunque refrigerandi vi-
 res mutuatur ex quo fit, ut in ignem
 injectus ei obsistat, cujus quidem resi-
 stentiæ, alias quoque causas in sequen-
 tibus explanaturus sum: verumtamèn
 humidis in locis repositus, liquatione,
 facilliquè sui dissolutione, etiam inve-
 nitur perhumidus, imò sereno adhuc
 cœlo, spontaneâ liquatione salis, hu-
 miditas aëris prænunciatur.

Humidus igitur ex parte sal, etiam ex se calidus aëreus utcumque dici poterit; non equidem in ea sum sententia, in qua nonnullos esse video, qui Salem ex aqua & igne componi volunt, duarum enim sibi invicem contrariarum qualitatum nulla unquam conciliatio fieri potest: quin etiam majorem inde levitatem Sal, in tam gravi materia contraheret, atque minores cum igne inimicitas, secus ac experientia comprobatur, exerceret.

Cum itaque Sal ex terra & aqua constet, ex aliorum quoque elementorum primis qualitatibus participet, quarum frigida & humida sic in eo desident, ut ipsis vix utatur, siccitate vero & calore suas ipse facultates & officia potissimum exequatur, fit ut eum calidum & siccum, ac proinde salsum esse colligamus. Nam reliquæ secundæ facultates salis, ab his, calore videlicet, ac siccitate tanquam à primariis salendi causis derivantur, tametsi salus sapor ita sali inest, ut ille quidem non quasi extrinsecus adveniens, sed potius

quasi propria atque innata quædam salis forma sit habendus ; falso enim sapore amisso non minùs Sal esse definit, quàm Homo amisso ferè animo, aut ratione.

Ut ergo apertiùs faciliùsque ad summam rei declarandam accedam, præ-nòsse oportet hanc salis Vocem à nobis inter dicendum sic esse usurpandam, ut per salem, non cibum per se, sed ciborum saporem seu condimentum, quo gustatui ac palato gratiores illi fiant, intelligamus.

CAP. II.

De Salis Excellentia.

Quid Gustui præstet, & quantà sit eidem affinitate junctus.

Nemo quidem est, qui nesciat, quàm non modò ad omnes cibos
con.

condiendos Sal sit necessarius, sed quantâ etiam dignitate cætera condimenta omnia antecellat, itâ ut Regibus etiam, & Imperatoriam potestatem habentibus, non immeritò comparari possit; nam ut de inevitabili illius necessitate, & admiranda utilitate dicam, sinè Sale omnis ferè cibus est insipidus, Sal solus & unicus in omnibus cibariis appetitum excitat, & ex eo omnis victûs fit delectatio, & summa hilaritas; Sal itidem omnium saporum Dux est, & Conciliator, utilissimus & necessarius naturæ minister;

Quod itaque in oculis viriditas, in auribus tenor, in odoratione suavitas ac denique mollis in tactu tepor, suis quæque sensibus comparata efficiunt convenientiæ & rationis, hoc idem Sal conditissimo sapore suo, gustui suavissimè præstat; Sal enim inter condimenta quasi medium quoddam, quo saporum sibi invicem contrariorum conciliatio fieri potest, existit: itâ, ut dulcia quidem, quamvis subtiliùs, quamvis etiam excellentiùs, ac redun-

dantiùs gustum commoveant , non tam æquè grata esse omnibus , ac neque tam variis commisceri Epulis sinè fastidio , quemadmodum salia possint : solius quippe Salis est , cum omnibus omninò gustibus & saporibus , ut dictum est , convenire , atque inter hos tot etiam differentias , & condimentorum proportionem reperire.

Quot inter alios sensus , hos momentia solent inveniri , tot in gustu visalis excitamenta & illecebræ quoque reperiuntur : unde non insulsè Plato , obsoniorum artifices , perfectos ciborum magistros effici posse dicebat , si , quas Musici inter harmonicas vocum differentias & rationes , quò auribus consonantiores essent invenerunt , similes illi inter sapes arte suâ inquirentes , gustui magis proprias , utpote quæ omnium suavissimæ sunt attingerent ; necesse enim est sensus inter se omnes convenire , atque ipsamet saporum extrema , quantumvis inter se discrepantia , ac neque ratione ullâ cum gustu convenientia , solius quidem salis
inter-

interventu , & conciliari demùm & gustui reddi per quam suavia: ùt hinc planè appareat , quanta sit salis Majestas , & præstantia inter sapes , quantaque ipsius cum gustu affinitas & conjunctio , exinde sal humano gustui , sensuum delicatissimo , ità sit pergratus , & quasi proprius , ut nè ex ipsius quidem usu frequentissimo cuiquam reddi soleat ingratus , id quod probabiliore adhuc ratione , Salis Excellentiam vehementer extollit.

CAP. III.

Cur Sal Auro & Gemmis sit præferendus.

Sal præsertim fossilis , natales suos ad subterraneorum metallorum genus refert ; adcò quippe simul , ac secundùm metalla adnascitur , ut horum ferè nulla sinè Sale , naturâ coagmententur , sic enim dicitur , non

longè à vena Salis, metallorum venas inveniri; nulla namque metalla sunt, quamlibet solida, quæ sinè Sale crescant, aliâque subterranea, juvante vi Salis, firmissimâ, perpetua atque incorrupta evadunt.

Etiam Uniones inter Margaritas præstantissimos, qui mari innascuntur, occasione saluginis, terrestribus gemmis solidiores, & pretiosiores emergere, notum est: Concharum enim sunt partus, qui mari excepti, ejusque salugine educati, durefcunt tantopere, ut individui fiant: nam referente Plinio sæpè fit, ut cùm Unionum matres Piscatorum curâ sub mari capiantur, tamen ab earum visceribus foetus extrahi non possint, priusquàm illæ in vasis fictilibus multo sale obruantur, erosâ enim carne nuclei corporum, hoc est uniones, in ima decidunt; atque inde constat saluginem, non solum educandi atque consolidandi uniones facultate esse præditam, verùm etiam in eorundem ortu, & partu, quasi obstetricis officium exercere.

Nam

Nam quod ad metalla attinet, cum pervaria multipliciâque sint horum genera & differentiæ, neque proprias, sive peculiâres singulorum rationes quibus à sale superantur, paucis explicare possim, Aurum Metallorum præstantissimum atque pretiosiores gemmas, tantummodò cum sale depugnaturas in aciem proferam; neque enim de summa victoriæ, atque virtutis laude desperat, qui Ducibus ac primariis hostium devictis, de reliqua Vulgi cœde non curat.

Aurum & Gemmæ, quò & duriora, & diuturniora sunt, ac varior est eorum usus, eò pluris fieri, majorique in pretio haberi solent, quâ causâ tum ad usum, rerumque copiam comparandam, tum ad perpetuò retinenda exigua in re, & temporum & Personarum clarissima monumenta, & in numismatis aptissima fiunt; Verùm hæc cum & externa, & adventitia sint, licet Vulgi opinione majoris illa quàm par est, æstimantur, si cum intima atque innata facultate salis comparantur, longè profecto

fecto erunt posthabenda: qui enim aurum ob raritatem paucitatemque commendant, aut fovent avaritiam, aut foelicissimam rerum copiam, misera cum inopia commutant, quinimò ad turpe compendium aliorum calamitate & jacturâ adhibent.

Hanc ipsam æstimationem gravioribus ex causis, ac multò etiam honestioribus, quàm aurum, adeptus est sal, constat enim apud orientales Gentes in Provincia dicta Kalikut, quæ Magno Cham est subjecta, Monetam justiprobatique ponderis ex Sale conflare, quam sic efficiunt; Salem coquunt in Lebete, post verò massulas in formellis cogunt, quas consolidatas pro moneta exponunt: id etiam faciunt Æthiopes, apud quos, prout illi qui loca illa pervagaverunt, differunt, Sal tanti habetur, ut Incolæ sale, non minùs quàm nos probatâ aureâ, vel argenteâ pecuniâ, rerum omnium mercimonia, atque ipsum etiam aurum redimant, operas & salaria solvant; ad hæc, olim apud Priscos, Latinorum Patres, stipendia, quæ Mi-
liti-

litibus, Famulis & Operariis, ab impensa servitute solvebantur, salaria dici solebant, non tantum ab eo, quod ita necessaria sint, ut homini sal (velut nonnulli interpretantur) sed ab ipso nummario usu salis, qui pro justa laboris mercede, ac vel aurei stipendii loco, tum erogabatur; Siquidem simplex illa ætas, quæ mortales paucis contentos faciebat, & quæ, non cum auro sed cum sale, atque illius commutatione, eo mercimonio, ut dixi, cætera ad Convictum necessaria, utcumque sibi, ut nos auro comparabat; nè utique sale, cujus nummarius usus longè fuit antiquior atque prior, auro posthabeamus.

Quæ etiam eximæ, ac plus quam aureæ & præcellentes salis virtutes, & facultates, satis Principibus innotuerunt, ita ut Vectigalia sive Tributa Salis, eisdem fierent præ cæteris longè chariora: quinimò ab eo summo Salis censu, quo ferè Sal par est Auro, sunt, qui non abs re sentiant, omnes in universum salinas, non minùs quam auri, argentique & aliorum metallorum fo-
dinas,

dinas, ad solos Reges, idque Jure, pertinere; ideò salem inter Jura Regia, quæ Jurisperiti vocant Regalia annumerant; unde mirandum non est, Reges publicam Salis distributionem, quando id antiquo suo jure faciunt, inhibere, & tam exortas, quàm exorientes ubivis salinas, aut impedire, aut coëmere à subditis, aut usu omninò interdicere.

Cujus quidem rei summa ratio, ac institutum esse videtur, ut ejusmodi mercimonio subditi non locupletiores evadant, & Popularium animi non ad commotiones, repentinásq; conspirationes proclinent: quâ causâ Reges hanc ipsam salis distributionem, nunquam nisi ad extremum malorum redacti Populis permittunt.

Hoc idem pertentasse fertur Demetrius, olim Rex Macedonum, imminente sibi exitiali Bello ab Alexandro Rege Syriaco; cùm enim ille Judæorum Gentem multis jam annis haberet stipendiariam, quò eorum animos, alioqui ab Alexandro suscitatos ad defectionem,

onem, arctiore vinculo retineret, inter tam multa, quæ Regiâ Magnificentiâ digna se illis elargiturum scripsit, pretia, sive Tributa Salis condonaturum promisit;

Sed hoc antea, prout sacris etiam monumentis testatum est, ab Artaxerxe Assiriorum Rege, eidem Genti ad Salomonis Templum instaurandum, multo magnificentius erogatum fuisse legimus: is enim, divino actus instinctu, captivis omnibus manumissionem, atque, ut in Patriam redirent, Urbemque & Templum sanctum denuo exædificarent, liberalissimè concessit; Atque Esdre magnum tunc illorum Sacerdotem, ut quidquid materiæ ad eam structuram opus esset, exigere possit, amplissimo donavit Diplomate: in quo cum Auri, Argenti, Tritici, Vini, Olei, Lignorum, & aliarum rerum immensam ferè mensuram, numerum, & pondus expressisset, ut tandem Regio se ipsum splendore superaret, cum ad salem est ventum, sal inquit absque mensura; exinde sanè celebrem vim ac æstimationem

tionem salis, aurum superare, colligere licet.

Quod si post aurum, pretiosiores gemmas in eandem contentionem devocemus, atque vulgarem earum æstimationem, cum ea quæ de Sale ubique esse solet conferamus, nullo profectò pretio dignæ illæ habebuntur præ sale.

Nam primùm quidem gemmarum paucitas seu infrequentia, non tam eas efficit commendabiles, quàm, aut venditio, aut mercimonium, aut avaritia; nequaquam tamen cum auro comparandæ sunt, cum neque facillè fieri ductiles, tractarique possint, nec ad pervarios mortalium usus, perinde atque aurum accommodari; nam si commodum & communem illarum usum spectes, quid aliud quæso in eis comparandis plus inest boni, quàm summum cum labore dispendium in acquirendis, quàm sollicitudo in custodiendis, quàm ostentatio in perfruendis, quàm vel dolor, vel major rei familiaris jactura in amittendis. Quas rursus si ad usus vitæ necessarios & sublevandam mor-

talium egestatem expetamus, profectò neque in victum illæ, neque in vestitum, aut per se, aut pari rerum commutatione converti possunt, idque ex eo planè, quòd aut illarum pauci reperiantur emptores, aut multò minori pretio, quàm fuerunt coemptæ, eas vendere oportet;

Nec verò hanc ipsam vicissitudinem his tantummodo gemmis accidere compertum est, quæ nullâ famâ, neque multorum celebratâ commendatione à mercatoribus, atque id genus hominibus retinentur, sed iis etiam, de quibus summa ubique terrarum pervagatur opinio, quæque apud Reges, & summos mundi Principes, amplissimam consequutæ sunt æstimationem:

Hanc ipsam sortem expertus est grandis ille & insignis Regis Galliarum Carbūnculus, quem Pyropum vocant, magnitudine & splendore incredibili, totò ferè terrarum orbe, adeò celebri famâ notus; hic olim apud Alphonsum Primum Neapolitanorum Regem tanta fuit in opinione, ut Amuratho, Principi Turcarum, Trecenta Millia aureo-

B

rum

rum pro illo offerenti, quamvis in summa belli difficultate atque auri penuria fuisset Alphonfus, nequaquam vendere voluerit; postea verò Francisco Primo Gallorum Regi, pro viginti quinque millibus aureorum concessit.

Verumtamen, quoniam horum æstimatio, opinione potiùs, quàm usu: imaginatione, quàm necessitate, atque intimâ demum rei qualitate perpenditur; variis pretii, atque æstimationis vicissitudinibus, pro temporum varietate, próque emptorum facultate & arbitrio, obnoxios illos fieri necesse est.

Quæ cum ità se habeant, non à copia, non à paucitate, aurum & Margaritæ, ut Vulgus opinari solet, neque ab æstimatione, neque à necessitate, non denique à soliditate, majorem nancisci possunt æstimationem: in iis quippe omnibus à Sale superantur; Quid ergo in illis boni relinquitur, quo præstantissimum salem oppugnare audeant? Non equidem impugno illam, quæ in auro ut vocant potabili, margaritisque, quæ præstantissimis & maximè præsentaneis

re-

remediis, latet virtutem medicinalem, mirum tamen est, quantum hac in re, sal, non modo aurum & margaritas, sed se ipsum profectò superet; est enim sal tantus tamque præcipuus & necessarius ad ejusmodi Auri potabilis confectio- nem, ut nulla ferè sinè illo fiat auri re- solutio; etenim, si Philosophis credere fas est, nullam auri potabilis præparati- onem sive liquationem, absque Sale fieri posse, certum est ex eo, quòd omnis dis- solvendi Auri Vis, in Salibus consistat, tametsi ad hanc auri liquationem perficiendam, socio & administro aceto Sal opus habeat: iis quippe duobus tantum ferum domitoribus succis solum colli- quescit, atque potui aptatur aurum; Unde colligitur, aureas, seu quantumvis licet eximias auro, & gemmis concessis naturæ munere facultates, præ iis, quæ in sale nitent, longè retrò esse ponendas.

Ut igitur universa in pauca confera- mus, id concludere argumento licet, quòd commendatam quidem auri pati- citatem, suâ copiâ sal excellat, & rursus illius copiam, major hujus usus superet,

vicissimque hic, corruptionem à rebus tollendo, incorruptam illius soliditatem exæquet; huic adde, gemmas, cuncta etiam Metalla, aliâque subterranea, sive quæ mari, sive quæ terris innascuntur, etiam universos lapides, cum eorum innatis facultatibus & usibus, à Sale longè superari, atque ad omne Vitæ compendium, Sali demum universa posthabenda esse.

CAP. IV.

Quibus de causis Sal sit summo honore afficiendus.

Honorificus Sal, non metallicis, non inquam gemmeis duntaxat, de quibus brevi triumphum aget, contentus est, sed humanos quidem, sed civiles etiam, tanquam de Republica valdè benè meritus, promeretur honores; nam si eam, quam ex suo ipsius usu per-

pernecessario auctoritatem, & apud mortales æstimationem obtinet, totque in humanam Rempublicam ab eo exhibita munera & officia consideremus, non honoribus modo, sed summis profecto laudibus nobis erit cumulandus;

Nec videri debet absurdum, quod humanos atque civiles honores ipsi tribuamus, nam quod eum pro tantis ejus in humanam Rempublicam benefactis summo aliquo honore atque laude dignabimur, id nobis jam & prisca innuit ætas, & modernarum demonstrat ejus æstimatio nationum, tanto quippe in honore & pretio fuit apud Gentes, ut se jam cum mortalibus, haud ineptâ ratione atque æstimatione comparaverit. In Africa Nigritarum Gentes, ità se sali, ut quidem Servatori Numini devovent, ut ei reliquam pietatem posthabeant: non tantum enim pretiosissima quæque terræ bona, quæ possident, sed Parentes etiam, Liberos, Uxores, se ipsos denique, suâque omnia unà cum Patria, Negotiatoribus pro sale redimendo tradunt, atque inde fit, ut maximus

Æthiopum numerus quotidie in Hispaniam & Lusitaniam exportetur, id autem meritò & gratiâ salis fieri, vel ex eo liquet, quòd hæc ipsa inopia salis, quæ Nigritas suæ patriæ facit desertores, salis negotiatoribus, veræ fidei Christi propagationem, & terrarum foecundissimarum culturam, sinè impedimento procuret, unde reliquis planè rebus Salem præferendum esse, nec sinè injuriâ negari potest, cùm & sacer ille Ecclesiasticus, in ea, quam describit necessariorum vitæ decade, Salem inter præcipua connumeret,

At verò Salem, totius Reipublicæ Epularis gubernacula gerere, Solum, in quo ille ornatu propè Regali mensæ præsidet, clarè ostendit: nam sicuti humanum cor, omnium sanè membrorum præstantissimum, non in capite, neque in pedibus, sed in medio corporis collocatur, quò promptiùs vitales inde spiritus in univèrsum corpus diffundi, atque singulis membris ex æquo distribui possint, sic etiam Sal, obsoniorum nobilissimum, medio mensæ ponitur, tum ut

æqua-

æquabilis fiat ejus aditus discumbenti-
 bus, tum præcipuè, ut ipsam, quâ pol-
 let facultatem excitandi gustum, subse-
 quentibus impertiatur; Atque ut præ-
 potens Rex, non in cornu extremisque
 Regni terminis, sed interiora petens,
 Regiam à finibus æquè distantem, &
 Majestatis Solium in medium sibi con-
 stituit, quò faciliùs totius regni admi-
 nistrationem inde gerat, justitiàmque
 & beneficentiàm omnibus æquè divi-
 dat, ità etiam ratione esculentorum
 Præsidis salis, in struenda mensa evenire
 videmus, ea enim omnia, dispari inde-
 corâque Salis collocatione, ob inæqua-
 lem mensæ ambitum evitare oportet, ac
 vel ex eo maximè, quod ob disparem
 discumbentium confessum, & alicujus
 distantiam ab ipso Sale, quandoque hu-
 jus excipiendi causâ fiat, ut inhonestâ
 quadam brachii unâ cum toto ferè cor-
 pore projectione supra mensam, sal, tum
 loco irreverenter dimoveatur, tum suo
 etiam subinde exturbatus Solio, in ean-
 dem aliquando portentosè effundatur,
 quod à nonnullis pro infelici omine

capi, notum est, ità, ut quasi quoddam nimis offensum mensæ Numen placatur, effusum Salem cum veneratione colligant, cujus vitandi portenti causâ nonnulli peregre sibi præcauent, prout non Romæ modò, sed etiam in Hispania conspicitur, quibus ex usu est, salina plana, ac lata, & quo stabiliora sint, ac neque everfionibus obnoxia, quadrata illa, sive quadrato ex pede conficere; Præterquam, quòd neque digitis, neque offâ Salem ipsi, nisi gladio è salino excipiant, ut antiquissimam, ac cum Religione conjunctam Hispanorum reverentiam erga Salem referant.

Verum est, tantus habetur respectus ad Salem medio mensæ locatum, ea in conviviis summa de ipso ratio ac Religio, ut non minimam vim ad pacandos Epulantium animos habeat Sal præsens. Etenim ubivis inter convivas, semper fuit vitio datum, si quis vel sobrius, vel ebrius Vinum suffundens in mensam, splendidum mapparum victorem maculavit;

Quo casu perinde, atque effuso humano sanguine, olim Romanorum oculos in conviviis vehementer offendi solitos fuisse intellexi, idque cum variis ex locis, tum maximè ex historia Quinti Sertoris Senatoris Romani, huic enim tam strenuo Hispanorum Imperatori, Viro alioquin frugalissimo, apud Oscam per insignem Hispaniæ Urbem agenti, ejusmodi Vini respersio, maximo atque fatali in odio fuit, usque adeò, ut convivæ, qui in ejus necem conspiraverunt, non aliam occasionem captârint, ut illum provocarent, quàm fictâ ebrietate Phialam Vini in mensam effundendo, id enim erat signum conjuratis datum, quod, dum ille exprobare vellet, commotâ rixâ ab eisdem oppressus fuit, tam obverso quippe, atque subirato animo invehi utique solebat in ejusmodi effundentem, & mappas maculantem.

Verùm candidus, ac pàcificus mensæ deprecator Sal, medius, & ad manum inventus, protinùs impendenti malo occurret; nam si mox maculis inspergatur, eas non modo obtegit, paulatimq;

exsiccato Vino diluit, verùm etiam
 mappis pristino ferè restitutis nitori,
 pacatos reddit convivarum animos;
 Quin imò ingenium ille omninò Regi-
 um & Majestate plenum præ se fert;
 nam prout solent Reges vestibus quan-
 doque aut pretiosissimis, aut, quo ap-
 pareant humaniores, nimis vulgaribus
 indui, mediocres verò tanquam valdè
 communes, ideòque Regio indignas
 fastu despiciere, simili ratione Sal puri-
 tatis gratiâ potissimùm aut aureis, aut
 fictilibus omninò salinis vult insidere,
 cùm si vel argentea hæc sint, vel cuprea,
 vel stannea, vel ejusce generis metallica,
 ea protinus, ut videre est, quâ valet fa-
 cultate corrodit, obscurat, atque mor-
 didus, se tanquam indigna, deformat.

Est enim Sal mensæ Rex, naturæ
 Dominus, propterea, quòd tam vigi-
 lantissimi Patris, quàm beneficentissimi
 Principis munere in mensâ fungitur,
 siquidem esculentorum omnium, quæ
 apponuntur, idem ipse primus est, at-
 que illorum antesignanus apparet; ut
 suâ certè vi ac facultate, non modò sa-
 porum

porum, sed salutis etiam antidotum præferat iis omnibus.

Ut enim Sol, Dux & moderator rerum, quæ in mundo sunt, non solum corporibus cœlestibus splendorem communicat, sed etiam peculiare eorum vires, quibus in nos illa agunt, ut melius atque efficacius imprimant, optime disponit & præparat, ita sal, ut condimentorum suavissimus, esculentis commixtus, non efficit modò ut hæc gustui benè sapiant, verùm etiam nutriendi, atque reficiendi facultates, quæ ipsimet insunt, esculentis communicando, facit, ut illa stomacho eò magis atque universo corpori conducant.

Idem ipse Sal, est quidam quasi mensæ Lucifer & Hesperus; ut enim is Solem & stellas ante & post graditur, Sole interim omnia collustrante, ita unus atque idem Sal, & obsoniorum primus apponitur, & ultimus à mensa remouetur, & intermixtas intereà epulas, continuò sapore suò, quasi splendore perfundit.

Denique, si parva licet componere

magnis : neque major Imperii ratio ,
neque augustior aut religiosior obsequii
& honoris vis Regibus tribui solet à sub-
ditis , quam mortales Sali debent.

CAP. V.

De Salis Viribus.

Sal, plusquam ferrum , potesta-
tem suam virésque intendere
solet.

Tradunt enim Hannibalem , sum-
mum Cartaginensium Ducem , cùm ex
Hispania innumerum penè Exercitum
in Italiam duceret, ut ventum est ad Al-
pes, aliquot ibi juga montium offendisse
in superabilia transitu, in viáque, ac nè uni-
quidem militi, nedum tanto pervia exer-
citu ; sed hæc cùm nec ferro perfrin-
gere, nec arte aliquâ aperire posset, sale
demum & aceto, saxa ac rupes excavaſſe,
atque in hunc modum per iter sale aper-
tum, universas copias transmisſe com-
perimus ; quam tanti Ducis gloriam,
at-

atque perpetuum ejus transitus monumentum, litteris in ipsis corticibus inciderunt.

Quam certè tantam, tamque immanem vim, salis & aceto inesse ad pertumpeunda saxa, confirmata experimento ratio declarat: nam terram aspersam aceto, ignea vis salis accenditur, atque in resistantem quamque materiam exardescit, ac non in saxa modo, sed in ipsum ignem usque adeò insurgit, atque inhorrescit ille, ut in piram injectus continuo crepitu subsiliens, gladiatoris more, quasi ferro, flammam hinc inde disseccare, hancque donec sufficit impetere non cesset; quò fit, ut ardenti atque exundanti flammis superiore camino, nullo neque promptiore, neque commodiore remedio, ad illius incendia compescenda, quam Sale, occurratur.

Quæ tanta vis Salis adversus ignem, quòd nempe perexiguus ille in Sale inclusus impetus, sive calor is sit, sive humor, taliter accensum in summo camino ignem restinguat, & coërceat, non in admirationem modo, verum in ulteriorem

rem etiam nos allicit ejus rei causæ indagationem: Quam si penitiùs scrutemur, nulla alia profectò causa est, quàm quòd continuâ penetrantique repugnantis salis agitatione & succussu, cum dimissa, dispartitâque inferiore flamma, tum ab hac, quasi à suo fomento, aversa superiore, fiat, ut percussus subinde aër ignitus ac spirituosus, præ angustia loci, magno quodam impetu in sublime feratur, ex quo, fuligine, cui flamma inhærebat, à summo excussâ camino; perinde ac convulso fundamento, sequitur, ut auctore sale prorsus corruat atque restinguatur incendium, & sic sal præpotens, Regio propè More in effrænem, ac superbientem ignem excandescens, illum suo tandem Imperio subigit.

Sunt etiam aliæ quædam salis species, illæ vulgò Salis nitri nomine insigniuntur, atque salis acrimoniam in summo gradu referunt; invenitur etiam aphornitrum, quod terræ quasi spuma quædam & sudor est, atque Nitri & Salis particeps, quæ species ad hanc classem redigendæ sunt, Salis enim naturam, ejus-

ejusque conficiendi modum sequuntur, & eodem modo inveniuntur, præfertim in locis falsuginosis, uti etiam, id quod arte fit, eò planè ordine, quò Sal fieri solet, conficitur; Aquâ nempe salinis infusâ, atque exsiccata: Salis quoque quandam præpotentem vim igneam & pungentem acrimoniam, non tamen saporis suaviratem, atque benignissimas illas facultates in se continet; quamquam in aliis locis Nitro redundantibus, ut Ægyptii, suò Nitro raphanos aspergunt, non aliter atque nos sale ad comedendum; unde jure quidem ipsum inter salis species adnumerari potest, cum sal earundem virium, atque ejusdem ferè esse naturæ cum Sale nitro, inveniatur: de quo illud profectò admirabile est, quod in locis frigidis atque humidis enatum, igneæ tamen naturæ sit, nam facultate calidum ac siccum est omninò; demum id longè mirabilius, quòd immersum aquis, cum tandem liquefiat, antequam tamen igneus illius vigor extingatur ac deficiat, tantis agat viribus, seque adeò generosè defendat,

sendat, quò minùs nisi à frigidissima aqua, tanquam à provocato à se hostè pervincatur, præsertim si æquò inter se Marte pugnetur,

Verùm ut clariùs id patefiat, perpulchrum quoddam certamen instituentum est inter ipsum Sal nitrum & ejus competricem aquam, si modo in vas aliquod, tanquam in arenam ambo descendant, atque æqualibus armis, suis videlicet privatis qualitatibus præmuniti, servatâque proportione commisceantur, jamque citatâ continuatâque agitatione, quasi ad pugnam provocati manus conferant, jucundo spectaculo Salem nitrum palmam de aqua referre videbimus, qua ex pugna satis nobis victoriæ loco cedit, causas aperuisse, cur aqua, licet tepida, Sali nitro permixta, frigidissima, ac propè glacialis evadat.

Hanc etiam refrigerandi vim, quamquam non ità vehementem atque in sale nitro, at multò diuturniorem ac constantiorem in Sale, observantes figuli, massam ex qua fingunt vasa ad refrigerandum potulenta, Sale congruò consper-

spargunt & subigunt, propterea quòd sal argillam, perinde ùt calx arenam astringat, massámque meliùs conglutinet ad perennem vasorum conservati-
onem, ac nè erucis scateant, constipet, fitque inde, ut aqua, atque alii etiam li-
quores vasi inclusi, simili vi salis sali ni-
treá frigescant.

Non dissimili adhuc experimento salis facultatem ad refrigerandum colligunt mediterranei, in locis campestri-
bus siti, quibus præsertim Solum siccum est, neque in eo humor, nisi terrâ altis-
simè defossâ invenitur; quamobrem æstate maximè, cum nullis interdiu ma-
rinis auris refrigerentur, sed exæstuante Sole, siti, & calore graventur, puteos sibi
effodiunt, quos vocant siccos, in qui-
bus vasa reponunt ad refrigeranda po-
tulenta, quæ, ut frigidiora fiant, salem,
præcipuè fossilem, in fundo putei, vasis
substernunt, cujusmodi refrigerandi
usus frequens est; ex quibus apparet
eandem refrigerandi vim & facultatem,
quanquam non æquè vehementem ac
repentinam Sali, tam benè sicuti sali ni-

tro inesse, ac etiam ubi salis nitri nulla est copia, sale illius loco aquæ permisto agitatóque effici refrigerationem.

Deinde post sal nitrum non multum absimile ipsi sali est sulphur; neque equidem insulsè tam nominis quàm rei essentiam explicant ii, qui sulphur quasi salis furfur seu recrementum dictum putant, idque ex eo maximè, quòd igneas & severissimas salis vires, in igneis & bituminosis terræ fodinis confectum, atque ex salsa materia vi ignis excretum, in summo gradu retineat. Etenim ex falso succo illud elici, atque ex salis maris exhalationibus perpetuò generari, tametsi saporem falsum in concertione amiserit, magno argumento est, quòd in locis maritimis abundè nascitur, parum tamen in mediterraneis; nam in illis præcipuè Insulis oritur, quæ Cavernosæ sunt, atque ità sub his cavernis perflabiles, ut & ventorum flatibus, & impulsionibus undarum maris pateant, quæque perpetuis etiam ac sempiternis ignibus torrentur, ut sunt in Sicilia mons Ætna & Vesuvius, & puteoli agri in Nea-

Neapolitano Regno, quæ cavernæ, cùm ejusmodi sint, sulphure mirum in modum illas abundare videmus

At verò, quòd à falsa maris aqua perennis materia suggeratur, tum ad sulphur generandum, tum ad alendum ignem, qui pro perpetuo est instrumento ad illud præparandum, quanquam nonnullis diversæ sunt causæ, una tamen sic conjecturando præcipua existimanda est: quòd aquarum ille maximus concursus, atque terribilis intuentium oculis maris pugna, qualis in freto siculo, à scilla in carybdim, concurrentibus tam ventis, quàm terrarum hinc inde promontoriis conspicitur, cùm humorem hunc ad ardendum aptiorem, tum ad penetrandum subtiliorem reddat, atque sic, undarum inter sese concursantium, ac dimicantium impetu, fit, ut secum raptum ventorum spiritum, quo exagitantur, eò deducant, eúmque in profundum trahentes, tam diu ibi suffocatum retineant, donec humefactus ipse ac incrassatus, cum oleosa salugine, per cavernosa illa terræ spiramenta diffun-

datur, ut cum primùm ad intima bituminis, quo abundant loca, quòdque conflagrationi etiam aptissimum est, pervenerit, perpetuis illis ignibus, perpetuam secum ardendi materiam convehat, ibique tam diu delitescat, donec exeundi nanciscatur occasionem; neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot sæculis tantus ignis potuisset, quantus in Vesuvio & Ætna montibus, aliisque sulphureis ejusmodi locis apparet, nisi talibus maris fomentis & incrementis fuisset sustentatus, juxta proverbium: *Marina non infundenda flammis.*

Hujus itaque ignis fomentum & accessionem ex Sale, utpote mari provenire, permagno est argumento, flammarum in hisce sulphureis montibus tum fervor, tum accretio, & diminutio, quòd hæc proximi maris variam undarum agitationem sequi, & imitari videantur; Proùt etiam vicinorum agrorum tanta tamque continuata fertilitas, hoc ipsum apertè indicat, proinde non aliunde, quàm ex hujusmodi calore, seu potiùs humore calido, quasi vitâ, vegetan-

getantia quæque fovèri augerique cen-
semus ; inde quippe credere par est ,
Puteolano agro propè Neapolim , qui
sulphureis hisce hiatibus atque suffitibus
plenus est , tantam tamque excellentem
inesse aëris puritatem , salubritatem , &
incredibilem illam ubertatem , quâ di-
ctum agrum semper perfrui videmus.
Nec dissimilis ab ea est Siculi agri fer-
tilitas , cujus vicini montis Ætnæi calor
utî anima , in univèrsarum stirpium vi-
tam ac fœcunditatem erumpit.

Sed ut ad proximas causas sulphuris
revertamur , sciendum est , quòd , cùm
salsum ejusmodi atque oleosum , ut di-
ctum est , maris alimentum igni occur-
rat , ac se se intus cum bituminosa terræ
materia commisceat , ignis humorem
ibidem absumat ; inde sulphur tanquam
terreus quidam ardor , ut furfur sive
ignitum quoddam salis atque bituminis
recrementum excernitur , in quo tanta
inest ignea vis , & natura , ut fulgura ful-
minaque cœli , tam ardore quàm odore
omnino referre videatur ; nam horrible
dictu , quantam portentosis Ictibus Sul-

phur sali nitro permixtum, exerat vim ac potentiam suam, satis probatam, ejus enim succensione, tum altissimas turres, tum munitissima & fortissima sæpè mœnia, summas quidem arces, miserabili ac horrendâ ruinâ dirui, atque solo æquari videmus, (mortalibus heu heu ità prompta vitæ instrumenta ad pacificam salutem, sicuti ad truculentissimum sui exitium & interitum excogitantibus,)

Quamquam hæc ipsa indomita ac nulli cædens tormentorum acies, potentissimo Sale, si quo alio medio retundi, atque edomari potest; etenim Plinius, prout emendatiores habent codices, Salem & Nitrum Sulphuri concoctum, in lapidem converti asserit, ex quo hunc Lytographi usque adeò coagmentari, atque indurari colligunt, ut, si arx aliqua eo muniretur, nullò propè tormentorum genere eam conquassari posse asseriment, ex duritie & ex peculiari, aut ab exsuperante vi salis: idque ex eo probant, quòd Sal ignitas tormentorum sphæras suâ validâ firmitate sustinens, aut eludat aut reperiçiat, propellâtque;

Quam-

Quamobrem vera certè est ac constans experimenti fama, in quibusdam Regionibus, quæ saxeo ejusmodi sale redundant, sùntque ardori solis adeò expositæ, ut in illis, cùm nullæ ferè sint humidæ exhalationes, Sal optimè concreseat, ac neque liquefcere soleat, domos atque muros lapideo ex sale constructui fortissimos, ac contra omnem cœli injuriam, & externam quamcunque vim, solidos adamantinosque evadere, quales in Arabia ac in multis aliis nuper inventis locis, ferunt reperiri.

Jam verò subjectis hæctenus per Salem & Elementis & eorum mixtis, atque tam artis, quàm naturæ machinis, quibus pro triumpho Salis supra omnia stabiliendo usi sumus; nunc rursus vindices ejus vires, in alios multò duriores montes, longèque elatiores vertices convertamus; quæ planè vindex atque severissima vis Salis, quò longiore usu, atque graviore legum omnium præscripto, in ultimum malorum exemplum adhiberi consuevit, eò clariùs demonstrat id non aliunde, quàm ab antiquissi-

mis oraculis, atque divino ex instituto emanasse; nam ad inferendam vindictam in ejusmodi Tyrannos, adhibitas fuisse Salis vires, apud Israëlitas passim sacra Monumenta enarrant, siquidem Abimelech, Sychimorum in Palestina Princeps, vindice vi salis usus est in populum rebellantem, dum expugnatâ urbe Sychimâ, ac universis civibus trucidatis, eandem evertit funditus, & Salem in ea disperfit.

Etiam gravissima sed promerita poena, quâ Uxor Loth, Viri justî, à divina ira punita atque vindicante Sale digno affecta supplicio, protinùs in salis statum conversa fuit, fortissimum salem, non solùm in communem utilitatem salutarémque bonorum omnium vitam & alimentum, verùm etiam in pessimorum vindicationem à DEO fuisse mortalibus concessum, apertè demonstrat.

CAP.

CAP. VI.

De Salis Virtutibus.

Sal qualitate suâ habet in calore suo inclusum, tam cœlestem, quàm terrestrem hunc ignem, quo utimur, ideóque nec insulsè dicitur:

Ignæus est Sals Vigor & cœlestis Origo.

Ut si benignissimam ejus naturam penitiùs inspiciamus, non solùm ignem quò utimur fortiozem fieri, sed innatum quidem calorem, quò vivimus, foveri, augerique à Sale posse, experimento discamus; Sal enim naturâ calidus, innato calori cum alimentis adjunctus, summo se huic offert adjumento ad ea naturæ officia in corporibus exequenda, quæ vitæ ac saluti animantium conservandæ sunt necessaria, cùm & perficiendæ concoctioni, quæ in ventriculo, & singulis corporis membris fit, valdè conducat, & celeriori inde excrementorum expulsionì proffit quàm maximè, in his quippe duobus, tota ferè

benè se habentis corporis, & temperaturæ ratio atque habitudo consistit;

Quinimò frequenter fit, ut humores, quos præ nimiâ eorundem cruditate repugnantes, & quasi obstinatos, Sal nequit intùs evincere, foras violenter expellat, unde consequenter eâ, quæ in Pustulas, seu quodvis aliud Scabiei genus transit eruptione, pravos humores secum pertrahens, quodvis minùs salubre à corpore expellit. Qua in re Sal calorem nostrum juvare, & redundantes humores reprimere, & perfectam sanitatem, quamvis lento gradu nobis insinuare contendit; Eo enim calore præditus est, qui ad percoquendum cruda sufficit, & alimenta ingesta vi fermentativâ coctioni ventriculi consentanea reddit; ipsa quippe falsa, parvo vel minimo calore indigere ad coquendum, Proverbio ostenditur: *Salsamentum vel igne visò coctum censeri*, unde, qui nauticam aut rusticanam vitam agunt, summâ caloris copiâ atque ventriculi firmitate præditos esse videmus; idque tam ex salforum usu, quàm ab exercitatione
 pro-

provenire, nemo est qui inficias eat, quoniam tam falsis crudis, quàm igne coctis carnibus atque piscibus vescuntur.

Virtuosissimus Sal, in eos qui laboribus insudant, se se multò beneficentiorum & salubriorem, quàm in molles & otiosos exhibet; Nam falsa non minùs ad salutem juvant, quàm ad bellum gerendum, & sustinendos agri labores, aliàque præclara vitæ munia obeunda: qua de causa ad sustentandos exercitus, rêmque frumentariam, falsorum comeatus majori copiâ quàm aliorum cibariorum parantur, quòd nempe diutiùs conserventur incorrupta; quinimò hodie in confiniis Lituaniæ, Milites, quos vulgo vocant Cosacos, qui ab excursione hostium & latrociniis vivunt, & prædæ inhiantes pluribus mensibus in sylvis collocantur, non frumento, non alio quovis comeatu se se provident, præterquam sacculo salis, ex quo abundè sustentantur, indéque militum temperatura ac robur eo alimento firmiora fiunt, minimèque belli laboribus succumbunt;

Quam

Quam ob causam nautis, labores plùs quàm Herculeos dies noctésque sustinentibus, contra vehementissimum duorum Elementorum impetum, familiarissimus ac valdè necessarius est falso- rum usus; nam eo quidem alimenti ro- bore illi, non modò continuos labores & vigiliis perferre, sed longiùs etiam ac diuturniùs Navigantes in constanti sanitate conservari possunt, corporibus nautarum salis ope comeatibúsque salvis.

Hæc tam diuturna, & admirabilis salis virtus & facultas ad conservandum, non in compositis corporibus solum- modò, verùm etiam in liquoribus, præ- fertim pinguibus experta est; quid enim recenti lacte suavius, quid nè dulcius, atque salubrius, nonne protinùs id pu- trefieri experimur? quod ipsum si suffi- cienti tamen sale adhibito condiatur, an non diutissimè manet incorruptum? per salem enim butyrum, alimentorum valdè pingue, per annos multos conser- vari, caseum verò senescere res manife- sta est; tradunt quippe hystoriographi

Zoroastem, referente Plinio in desertis caseo vixisse annis viginti, ità temperato, ut vetustatem non sentiret, & inveniri caseos ejusmodi apud aquilonares, quibus ob redundantiam pecorini lactis, calore solis atque frigore aëris ibi optimè concrefcentis, & butyri suavissimi, & casei etiam vetustissimi frequentissimus est usus, res est nullius dubii;

Demum ova gallinacea alimentorum temperatissima sunt, verumtamen in conservandis illis, & à corruptione tuendis mira deprehenditur virtus & natura salis, quâ ova ad multos menses incorrupta manere, terrâ marique experieris; quamobrem tum ab ea quæ fit per salem sui conservatione, tum etiam ab eorundem sale conspersorum gratissima suavissimâque sorbitione, ostenditur, magnam inter salem & ovum necessitudinem intercedere.

Postulat etiam Sal non solum modum, sed tempus idque valdè oportunitum ad probè congruèque salendum, maximè verò ad carniùm condituram in olla, siquidem non parvi refert, quotâ
ho-

horâ coquus quotóque temporis articulo, ad carniûm condimentum sit Salem immissurus, est enim experimento valdè comprobatum, ad primum ollæ fervorem misso sale, carnes multò conditiores fieri.

Quòd si contigerit ejusmodi comatus ùt carnes, piscésque muriatos plùs æquo ac nimis falsos esse, ideóque gustum offendere, facilè jam est ipsiusmet salis auxilio eos à nimia falsugine expurgare, aut aquâ marinâ, aut ubi hujus nulla est copia adhibito sale multo lebeti, ubi excoquuntur nimis salsa, sic enim compertum est, majori celeritate ab eis excerni falsuginem, quam, si dulci aquâ solummodò illa excoquerentur, quòd scilicet rebus affixus sal, vi caloris facilè attrahatur, & ab ipsismet rebus separetur. Quæ quidem vitæ compendia neque faciliùs, neque minori jacturâ comparari possunt, quàm falsorum copiâ; nullam enim rerum egestatem habent, qui falsis affluunt.

CAP. VII.

De Salis Beneficiis.

Abolutis his, quæ de Salis Virtutibus, quas in condiendis ac conservandis esculentis necessarias esse docui, dicere mihi proposueram, modò de Salis beneficiis restat dicendum. Quid enim Sale salubrius, quidque frugalius, atque in summo vitæ discrimine commodius, quàm quod ingeniosa necessitas, arduum aliquod desertum atque longissimum iter subituri, nobis pro tutissimo obtulit Viatico? quale utique expertos fuisse accepi nonnullos Viros Christianos, qui ab immanissimo Turcarum Imperatore apud Bisanzium Captivi tenebantur, séque à tanto servitutis malo impunè eripuerunt; nam qui se inde Pannoniam versus in fugam conjiciunt, atque ob vitanda novæ servitutis discrimina, per vastas solitudines, & loca avia, omnique prorsùs occurratione, & humanâ escâ carentia
 abire

abire coguntur, nullo alio commeatu, se, quàm sale præmuniunt; quem, ut rerum omnium condimentum, & quasi antidotum secum ipsi portant, ut in fame quidem, aut glandibus, aut herbis, sive harum radicibus, tametsi noxiis, commixto illo tutiùs vesci possint; sic enim crudum atque insuetum stomacho cibum sale conspergentes, tum à cruditate purgant, tum gustatui familiarem atque nutritioni aptum & congruentem reddunt;

Nam ubi Sal adest, neque igni, neque aquæ nobis omninò interdici potest, in quod enim Elementum faciliùs quàm in aquam sal convertitur? In Salino quidem liquefcens, futuram inde pluviam atque tempestatem prænuntiat; quia nihil aliud est Sal quàm aqua: nam hæc, si marina fuerit, tametsi gustui, & stomacho horrida, minimèque potabilis at illam sive igne sive medicamentis ex falsugine expurgari elixarique, & pro magno navigantium comodo, ex falsa in dulcem ac potabilem converti posse didici.

Ete-

Etenim paucis ab hinc annis, necessitate & industriâ magistrâ, homines marinam aquam per elixationem, aut etiam destillationem, in dulcem potuîque gratam transmutare didicerunt, idque maximè apud Meningen, Insulam Africæ, Sirtibus proximam, ubi Hispanorum Exercitus terrâ marique à Turcis obsessus, atque extremâ aquæ penuriâ laborans, hâc unâ elixatione quatuor mensibus fuit sustentatus. Quin & eandem marinam medicamentis dulcescere, sive falsugine exui Venetiis repertum fuisse intellexi, Auctore Hebræo quodam, quem Senatus amplissimis muneribus donavit, tum ob communicatam sibi artem, tum maximè quòd idem auctor, nulli ultrâ mortalium se illam communicaturum promiserit, quod Senatus plurimi faciens, atque magno usui aliquando sibi fore credens, tanquam arcanum quoddam non divulgandum, sed sibi soli retinendum statuit;

Imò verò Salein uberrimum quandam naturæ fontem esse inveni, unde mortales cæteraque Animantia abundè

potu cibóque magno cum vitæ com-
pendio refici possint; quæ tametsi na-
turæ consentanea, satisque manifesta
sint, non tamen abs re erit tanti benefi-
cii causas explanare, easque nonnullis
exemplis atque experimentis confirma-
tas, in medium adducere; nam quod
ad potum, atque reprimendam Sale si-
tim attinet, id moris fuisse apud priscos
notum est, ut miseris ex damnatione,
violentam mortem subituris, nè suppli-
cii metu ac horrore suis animi viribus
destituerentur, fatali tunc eos siti tor-
quente, refrigerii gratiâ, Sal cum aceto
propinari juberent; ad hæc experimen-
to compertum est in calidissimis Regio-
nibus, ob nimium Solis æstum siti vehe-
menter affectos, Sale sub lingua conti-
nentes, triduo, & eo plus, non sitim
modò, sed & integram famem depulsi-
se, utpote vi Salis à cerebro & à ventri-
culo salivam attrahente linguâ, ac re-
spiratum aërem subinde humidum red-
dente:

Cujus experimenti præclarum exem-
plum subjiciam, evenisse superioribus

annis, quô tempore Cæsar Carolus, hujus Nominis Quintus, maximum ac potentissimum exercitum ab Hispania in Africam trajecit, ut Funetum Urbem florentissimam, olim ex ruinis magnæ Carthaginis à Romanis erectam, à truculentissimo Christiani nominis hoste Ariadene Mytileneo (Barbarossa, à nostris appellato) occupatam eriperet, quippe Sole tunc in Leone existente ac ad solstitialem orbem, cui ferè urbs illa subest, accedente, universis copiis salus & læta Cæsaris Victoria, uno die per Salem obtigit; nam cùm Cæsar, debellatis primùm hostium præsidiis, Urbem obsessurus accederet, Cæsariani ardore solis, atque infestissimo pulvere, tum maximè aquæ penuriâ, graviùs ardentiusque sitire cœperunt, quo animadverso Cæsar, Salem omnibus distribuere, ac singula cuique grana Salis linguæ supponere jussit, quod Milites facientes, non solum sitim famémque die integro repressère. Verùm multò etiam animosiores eo effecti, congiarium hostem cum innumerabilibus copiis occurren-

tem fugarunt, simulque è vestigio Urbem Victores ac ovantes intrarunt.

Sed neque minori hilaritate quam Vinum, humana corda Sal recreat, delectat, & juvat; est enim naturæ valdè consentaneum, ut per quem esculenta & gustui, & stomacho grata fiunt, per eum & potulenta similia evadant. Est etiam cordi gratissimus, nam juxta Plinii aliorumque sententiam adversus serpentum morsus, qui rectà Cor petunt, in majore vitæ discrimine ac periculo, nullum promptius reperitur subsidium, quam Sal. Salis quoque vis longè præstabilior est quam Vini vis & natura; Vinum enim facultate suâ aut palato jucunditatem, aut stomacho vigorem, aut cordi hilaritatem afferre potest, hoc equidem & Sal facit, & præstantius facit; Sal enim vel ipsi quidem Vino perutilis est, ac suavi condimento: nam si impurum aliquod acidumque, aut nimis austereum ebiberis, salsa modò esculenta antea sumpseris, illud gustatui gratius, atque ex insuavi averfòque optimum reddideris;

Illud

Illud etiam sententiæ nostræ robur addit, quòd licet quidem frequentior majorque sit in orbe terrarum pars hominum, qui aut naturá, aut casu, aut insolentiá, aut Religione à Vino prorsus abstineant, at verò nulli sint, qui Salem non valde appetant, ac summo ipsum studio conquirant, eique, ut saluari suavissimóque succorum semper indulgeant; præterea, neque falsis, quantumvis frequentatis, mediocriter utentes mortales, in morbos incidunt, nisi cùm illos creat violenta ebrietas, quam malorum Hydra Comes sequitur.

CAP. VIII.

Quantum Sal humanis corporibus valeat.

Valdè compertum est, Sole, atque Sale, nihil humanis corporibus salubrius; ut salutem non minùs à Sale dictam quàm à Sole ductam censeatur.

Verùm Sole interim omisſo, qui rebus omnibus vitæ atque salutis origo, summa, & fons est: Salem post illum, primas totius incolumitatis humanæ partes agere, & perfectam sanitatem humanam non modo dare, sed retinere & conservare ostendam.

Nullum est dubium hominis vitam ut reliquarum etiam animantium in calore & humore à principio constitui, & humorem esse continuum caloris Pabulum, non minùs, quàm ignis est oleum in lucerna, quo deficiente, etiam ignis deficit, ac rursus, si addatur illud, reviviscit; sic etiam humore languescente languescit in animali calor, illóque iterum augescere major efficitur; sed quoniam natura ita constituta est, ut illius consumpti humoris æqua vix fiat instauratio, ac neque justa compensatio, hinc est, quòd in animantibus tam præproperus ætatis decursus, tum maximè ingravescentis senectutis matura indies acceleratio sequatur.

Quid enim prohibet hominem, perfecto enatum temperamento, amœnissimo

simò in loco degentem , temperatissimisque tum auris, tum alimentis enutritum , nec non ab omnibus sibi noxiis abstinentem, hunc aut perpetuo vitæ cursu aut plurimo saltem intervallo temporis, in tanta posse perstare sanitate, eâque perfrui felicissimè ? Cujusmodi fuisse creditur Mathusalem , quem humorum compositione ac symetriâ, membrorum robore, innaticopiâ caloris, atque constanti demum sanitate annos circiter millenos attigisse, neque ullò vitæ suæ tempore ægotâsse comperimus;

Non ergo infirmæ, impotentisque naturæ culpâ fieri dicendum est , quò minùs homo in præcipua & summa quâ conditus est sanitate persistat , sed potiùs vitio intemperiei sive loci, sive aëris in quo vivimus, sive alimenti, sive nostri denique soluti vivendi moris censendum est evenire.

Nam in Regionibus temperatis, vel à temperie versus frigidam labentibus, præcipuè montibus, ac juxta mare sitis, non paucos invenire est , tam robusto enatos temperamento, ut vitam ducen-

res saluberrimam , annum trigesimum supra centesimum computent ; qui sæpè totò etiam suæ vitæ tempore stupentibus Medicis perpetuam sanitatem agant, nullâ prorsùs aliâ medicinâ , neque frequentiori pharmaco usi , quàm optimâ temperamenti atque boni , lætisque genii acuratâ conservatione , & asuetâ potissimùm ab infantia marina mersione , quâ duriora ac veluti cornea , qualia piscatorum esse videmus , corpora redduntur ; cutis enim & spissior & solidior saliturâ efficitur : nam eâ ipsâ usos fuisse antiquos ad roboranda corpora , & mox natos infantes salire consuevisse palàm est.

Ex eo etiam in maritimis locis, præsertim montanis augetur sanitas, quòd frequenti continuâque undarum in prominentes scopulos jactatione , fervens spuma circumfusum aërem expurgat , & reddit puriorem. Quo fit , ut hoc ipso aëre fruente non minùs puris ac lætis spiritibus, quàm optimè concertis ac roboratis corporibus constent , atque diuturniorem quàm alibi vitam traducant ;

ju-

juvat enim eos, quàm maximè perpetua hilaritas, quam ex continuo ab alto prospectu & contemplatione maris percipiunt, quod suâ nativâ motione atque glaucô congruente oculis colore aspectui animôque spectaculum præbet jucundissimum.

Hæc sanè Liguribus in Italia manifesto usu veniunt, qui similem locorum situm incolunt, atque esculentis falsis non mediocriter assuefiunt, unde quantâ quàmque integrâ sanitate sint, facile est colligere ex pereleganti, quâ præstant corporis habitudine, ex pleno membrorum robore, ex rosco suffusô-que splendore oris, tum festivâ foeminarum venustate ac pulchritudine, tum demum ex admirabili utriusque sexûs foecunditate; neque enim harum rerum, præsertim nativæ pulchritudinis, tam similis per genituram à Parentibus in Filios fieri posset traductio ac etiam conservatio, nî tam firmâ plenâque illi sanitate constarent: siquidem venustas & corporis pulchritudo, nequaquam discerni possunt à valetudine.

Verùm hæc omnia propter loci situm multò excellentiùs consequuntur Veneti, qui florentissimam ac omnium saluberrimam urbem medio in mari incolunt, eodem pacatissimo mari non solum tranquillam, atque pedestri aditu prohibitam stationem, ut inexpugnabilem, obyallante, verùm etiam firmissimam sanitatem, à purissimo ac veluti per angiportus efflato aëre cunctis exhibente; quos eâ etiam de causa, in tam frequenti mortalium ab universo confluentium orbe, pestis, seu alii gravissimi morbi, perrarò solent invadere, & si invaserint, facilè est universos propellere.

Sunt etiam pleræque aliæ Insulares Regiones, quæ à maris vicinia, non minus quàm & congruentem aëris salubritatem & uberem sub ea agrorum fertilitatem consequuntur. Hoc enim præcipuum est maris munus, integram, vel mediocriter sanam naturam nostram, sano in statu, quantum prope ipsum est, aut in ipso est, tueri, & conservare.

Postquam igitur in præcedentibus, quantum Sal in conservanda natura integra, & ab omni corruptione vindicanda præcellat, explicavi, nunc nec alterum ejus officium prætermittere oportet, quantum etiam ad morbos profligandos valeat; quare à capite primùm morbos, virtute & facultate Salis depelli indicare oportet, quò faciliùs reliqua corporis membra sanari etiam à Sale approbetur.

Siquidem inter alia morborum genera, Èterogeneas quas vocant intemperies, capitis inæqualiter dolentis, tumētisque, dum inter pilos rotunda & humida surgunt ulcuscula, & pus mali odoris, cum adipe vitulino permixtus Sal curat, & vulneri recenti admotus sanguinem sistit omninò, ac nè putrescat, absumit, exsiccans ac erodens putrescentia omnia.

Subvenit etiam dentibus nè corrumpantur, & semicorruptos instaurat, eorùmque dolorem levat, si quis manè jejunus illum contineat sub lingua donec lique scat; ac neque ulla quidem ad eos deter-

detergendos confecta medicamenta ita profunt, sicut illa, quibus Sal admiscetur.

Item oculorum remediis, maximè verò contra eorum suffusiones, ad excrescentésque in illis carunculas seu tubercula succidenda, adeò est utilis & salutaris, ut nulla oculorum teneritate impediatur, quo minùs summo sit eis medicamento, unde colliriis & emplastris ferè omnibus additur Sal.

Non minùs purgandis jumentorum oculis inspuitur, & tam ad oculorum quàm ad reliquos totius corporis morbos depellendos datur illis lingendus, adde proprium cujusque lotium, quod, cum sit, quo dictum est modo sub falsum, summa est unicuique ad plures quidem ægrotationes medela, nam rusticis & pauperibus ad permultos tam intus quàm in cute exterminandos morbos frequenter adhiberi solet, ac quos inediâ profligare nequeunt, lotio sæpè eluunt.

Hoc ipsum ut falsum confert calculosis, qui ob vitandos intolerabiles dolores

lores & cruciatus, qui ab excreſcente calculo eveniunt, in perineo ferro aut igne ſe ſcindi patiuntur, ut è veſica extrahatur calculus, cui vulneri nihil aliud ſalubrius adhibuit natura, quàm ipſiusmet calculoſi lotium interluens, atque ſubinde exſiccans, & vulnus aſtringens.

Prætereà acutoſo repentinòque invadenti morbo, quem Medici Tetanum vocant, qui oppreſſis ſpirituum animalium influxui dicatis meatibus, omnium corporis muſculorum & nervorum contractione, profundam extaſin, ſæpè etiam mortem inopinatam ſolet afferre, Sale mederi, expertum eſt, fruſtulis ipſius ſub plantis pedum continuatâ frictione adhibitis, quâ ſenſus irritati ſpirituum animalium per nervos refluxum recipiunt, & ità æger, quaſi à morte ad vitam revocatur.

Accedit temulentia, inſanix cognata, quâ laborantes olim Sale & oleo inungebantur, ſicque à deformi morbo liberabantur.

Morbos Comitiales, merſiones marinx ſanant, plerique Comitiales morbi
adhi-

adhibitô Sale curantur, ità ùt nulla quasi horum morborum antidota, auctore Plinio, non nisi Sale additô fiant.

Porro vomitiones, quæ navigantibus accidunt, instabili maris hujusque falsuginosi propè aëris volutione commotæ, ejusdem aquæ marinæ bibitione subsistunt. Proût quoque marinæ aquæ haustus ex eoque proveniens vomitio, plurimis morbis capitis, oculorum atque pectoris medetur, tum etiam bili aliisque omnibus, propter quæ, ùt vult Plinius, helleborus bibitur, medetur: ex quo fit, ut terras ultra mare adeuntes, quos tum cœli aërisque mutatio, tum infueti terræ halitus, & alimenta in morbos sæpè adducunt, nullâ salubriori medicinâ, quàm hisce vomitionibus sibi præcavere possint; Ad hæc, ad purganda corpora bilémque atram & sanguinem concretum epota maris aqua perutilis est, quamvis non sinè aliqua stomachi injuria; fuère quoque Medici, qui in quartanis febribus eam ebibendam dedère.

Clysteribus etiam alii tepesactam ad tormina & choleram morbum sananda infudere, quidam & marinam, testium tumori, fovendo cunctis pharmacis prætulere; ad ictus etiam & morsus venenatos calida sumpta salutaris intelligitur.

Hodie item morsos à cane rabido, si novies mergantur in mare, fama est pluribus comprobata experimentis à rabie liberari, atque ut infinita penè sunt ad innumeros morbos ex mari adhiberi solita remedia, omnia tamen & ex salugine emanare, & ob saluginem mari inesse, ac neque aliunde quàm quòd per salem in eo salus sit inclusa sal dictus fuisse, ex his, atque tam multis quæ supra ostendimus, facilè credi potest;

Sed nec Mediterranei tanto marinæ aquæ fructu ac medicinâ carent: Curâ atque soletri mortalium experimento inventa fuit ratio, quâ sibi quisque, à mari licet remotissimus, marinam conficeret, nam si sextarius Salis cum quatuor aquæ sextariis permisceatur, falsi maris vim & saporem referre probatissimum

simum est, Plinio aliisque naturæ mysteriorum scriptoribus id approbantibus & expertis; usque adeo enim vis hæc ab ea ratione seu proportione effluit, ut si plus quam sextarius Salis cum quatuor sextariis aquæ mergatur, aqua vincatur, cum Sal non liquetur.

Insuper falsâ etiam potione, inter alia morbum Regium curari, expertum est;

Paralytici & Apoplectici, qui nervorum resolutione totò corpore aut parte aliquâ contrahuntur, marinâ calidâ, vel si ea non est, aquâ falsâ commodissimè foventur, paulatimque membris convalescunt.

Nervorum etiam dolorem maximè, ut ait Plinius, circa humeros & renes linteis in aqua salsa ferventi crebrò madefactis, expertâ observatione Sal levat; quam ob vim colicum affectum tormina & coxarum dolores fetus ejus mirificè mitigat, sed Hydropicos quosdam Sale curatos fuisse, terroresque febrium, quasi restincto in lampade oleo ademisse, graves pectoris obstructions ac
tuf-

tussim veterem, hujusmodi linctu discussam, fama & experientia ferunt.

Ac neque Podagris & Lepris curandis, neque ignibus sacris, ulceribusque quæ serpunt, sedandis, neque certis venenorum generibus, ut diximus, compescendis inutilis est;

Præterea ipsi clysteres, qui maximè ad ventris levationes, tanquam necessaria medicinæ vehicula præmittuntur, ut intestina irritent ad sordium expulsionem, atque ut ipsa naturalis per secesum purgatio faciliùs adjuncta promoveatur, nulli ferè à Medicis sine Sale adhibentur. Denique Medicis experimentis comprobantibus, aut per se solus Sal, aut cum aceto, oleo & melle, aut cum horum unoquoque, aut cum omnibus quibus commiscetur Pharmacis commixtus, omnium penè tam simplicium, quam compositorum medicamentorum vim, & facultatem curatione suâ conatur exæquare.

Prodest Senibus etiam, Regiones frigidas incolentibus, si quis hycme glebas Salis lateritias ad ignem calefaciat, &

pannis involutas pedibus in lecto cubans supponat, quòd hæc tum diutiùs calorem retineant, tum innatum, aliòque retrusum, revocent ad extrema membra; ità quippè eorum senile corpus fovetur, atque pituita in eisdem magna ex parte cohibetur, & à capite detrahitur.

Est quoque approbatum experimento, in locis ubi sunt Salis cumuli, noctu ac sub Dio cubantes, atque ex Sale lectos sibi sternentes, arcere à se cunctas agri Bestiolas, ac non solùm quietiùs profundiùsque dormire, verùm frequentatione redundantes in ipsis humores extenuari, ac eos meliùs habere; quamobrem, non solùm corpori in universum, verùm singulis ejus membris sanandis, ab iisdémque, & simplicibus & compositis morbis depellendis, Sal mirabiliter adhibetur; cujus præcellens utique ac benigna natura, adeò semper est in communem omnium salutem propensa, ut universas suas ipse facultates, quibus præcipuè eminet, ut sunt; Saporem conciliare, astringere,

ter-

tergere, expurgare, diffundere, attenuare, penetrare, tum urere & siccare, aliâque innumera ejus officia perpetuò nobis impertiatur;

Tam multis denique atque tam variis, tum vitæ salutisque commoditatibus comparandis, tum morborum generibus depellendis, Salem mortalibus utilem ac necessarium esse deprehendimus, ut meritò ad id unde summa propositi derivata est, redeat, nihil esse Sale humanis corporibus salubrius; nam sallem quidem ex quodam quasi naturæ vinculo, usque adeò præcipuam humanorum corporum curam suscepisse compertum est, ut minimè mirum videri debeat, nos jam mundo natos continuo sanitatis officio servari à Sale, cum antequam nascamur suâ nosmet ille, cum occasione generet, tum postquam naturâ concessimus, demortuos non deserat, ea quippe nos charitate prosequitur sal, ut unâ se ipse nobiscum affectu plus quàm materno sepulchro recondat, idque tam ut corpora nostra à corruptione vindicet, quàm ut innato suo quodam

dam immortalitatis igniculo fovendo ac conservando, illa quàm diutissimè integra retineat.

Quod quidem excellentissimum Salis munus, præclarè satis in ipsis demortuorum animalium carnibus expleri videmus, siquidem nullæ cujusvis generis animalium, etsi pestiferorum, carnes sunt, quæ non serventur saliturâ, usque adeò ut sinè incommodo quandoque crudæ edi possint: quarum certè humanæ, tametsi ad corruptionem multò sint aliis procliviores, si tamen Sale condiantur, reliquis fiunt longè diuturniores, mirèque resistunt corruptioni, unde cadavera, quæ pluribus sæculis cupimus manere integra & incorrupta, parum est aliis, quantumlibet pretiosis aromatibus obliniri, nisi Sale, aromatum præstantissimo, condiantur;

Nam & Opobalsamum, quod condiendis cadaveribus valdè inclytum, atque inter aromata nobilissimum habetur, haud credo ipsum sinè Sale, quòd Sal sinè ipso efficere omnino posse; ex quo Ægyptii, apud quos major cura fuit

con-

condiendi atque asservandi corpora ad perennitatem suorum præsertim Parentum & Consanguineorum, quos non solum Mausoleis inclusos, sed Domi etiam intrâ cubicula, relectâ facie, quasi vivos contemplantur ac retinebant, non Balsamo cum Myrrha & Aloë, sed Sale cum Nitro Cedria & Asphaltis, hoc est Bitumine liquido, tum olim, tum etiam nostrô tempore usi sunt.

Plinius lib: 13. his verbis affirmat, Salis inquit natura, est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens, corpora verò astringens, siccans, alligans, defuncta etiam à putrescendo vindicans, ita, ut durent per sæcula;

Hæc ille: ex quibus verbis apparet universas ferè rerum condiendi facultates in Sale contineri; Mumia, secundùm Bellonium in suo de medicato funere libello, postquam argutè eleganterque improbavit aliorum rationes de ortu atque origine Mumia, eamque neque corpus sub arenis Africae arefactum, & ibidem inventum, neque cadaverum tabidam saniem in sepulchris, ut volunt,

repertam esse ostendit, tamen ut qualis atque unde illa verè sit, dilucidet: Mumiâ, inquit, nihil aliud est, quàm funus medicatum, quod primò Sale aspersum, aut Nitro salitum, & per multos dies Cedriâ & Asphaltò recenti, vel liquore Bituminis unctum conditumque, deinde aromatibus & unguentis, Myrrhâ, Cinnamonô & Balsamô, ad probum odorem conciliandum conspersum est. Per quod ille Salem, quâ præcipuum medicamentum inter omnia, quæ à corruptione corpora conservandi vim habent, vindicat: ejus enim admirabili ope fieri asserit, ut humore quovis absumpto corpus minimè contabescat, sed quàm diutissimè fieri possit, maneat integrum & incorruptum, ex quibus quantum Sal in nobis valeat, ut simus, ut benè simus, & ut perpetuò ferè simus, intelleximus.

CAP.

CAP. IX.

*Quantum Sal Animantia
delectet.*

Hactenus præcipuam sanitatis partem, quam homo beneficio Salis, tam in conservanda sanitate, quam in depellendis morbis consequitur, Sali adscribendam probavimus: ex re jam nobis erit ad oculum demonstrare eam quoque sanitatem, quæ cæteris animantibus ab optimis alimentis provenit, Sali quoque tribuendam esse; etenim appetitissimum sanitatis indicium est, animal promptum atque alacre esse ad gignendum, ipsumque posse non solum sibi simile, ac æquè validum verum se ipso pulchrius atque robustius naturæ ductu procreare, hanc autem in iis præsertim animantibus, quæ copiosò Sale pascuntur perfici, ac uberius expleri, quin & mures abroso Sale prægnantes fieri, ac non solum fera, verum etiam mansueta ad cibum & usum hominum divinâ largitate

gitate procreata animantia Salem in univèrsùm omnia appetere, & summo naturæ impulsu ipsum quærere videmus.

Inter alia verò potissimùm Ovem, animal naturâ mundo mansuetum, fœcundum, lanigerum, ac nostro etiam usui mirè congruens, ipsum enim usque ad ò mortalibus utile, ac necessarium esse experimur, ut, cùm omnium animantium, quorum ope nitimur, alia victum, alia vestitum præstent, sola ovis, & victum nobis det salubriter, & extra vestiat, atque ornet decenter; Hanc autem, nisi summâ curâ & ad certos dies Sale sufficienti dato, in locis præsertim aridis, nimiùmque à mari remotis, recreaveris, continuo ipsam tabifico morbo teneri, vermiculis scaterere, scabie infici, horridas lanas & insuaves ejus carnes reddi, gustum amittere, sterilem denique eandem fieri videbis; quam horrendam malorum colluviem boni Pastores non alio potentiori neque salubriori antidoto, quàm Sale præmuniunt: unde fit, ut, quæ in locis maritimis
aut

aut falsuginosis compascuntur pecudes,
 multò fœcundiores evadant, multóque
 suaviores ac teneriores carnes perferant,
 largiore lacte & caseo gratiore abun-
 dent, lanas abundantes longissimas &
 finissimas portent: quod tum ex hoc
 potissimùm liquet, quòd cùm Pecus
 omne potù quàm maximè pinguescat,
 ad continuam hujus appetentiam exci-
 tandam ac etiam fovendam, nihil æquè
 aptum sit ac Sal, qua de causa Sale
 quidem, atque optimâ Pastorum soler-
 tiâ fieri, ut vitulis lactantibus, dum in
 stabulis tenentur, Salis glebæ objcian-
 tur, ut illas toto eo tempore lingant, quo
 Matres pascentes absunt; quo linctu gu-
 stu vehementer excitato, sic inhiant
 Matrum Uberibus, ut ea, plenissima li-
 cet, cum avidissimè sugant, tum eo ali-
 mento ad humanum Cibum & temper-
 ratissimi & suavissimi fiant, neque enim
 lac tamen si dulce, cùm pingue sit, tantâ
 gustus appetentiâ è mammis sugeretur
 propter dulcedinem, nisi Sale & naturâ
 condientibus illud saperet subsalsum;

E § Quem-

Quemadmodum Poëta quidam præ-
clarè tetigit, inquit:

Capellas linctû, Salis

Occultum in lacte referre saporem,
at demum quid de Sue dicam? quâ pe-
cude, ut inquit Cicero, nihil genuit na-
tura foecundius, quæ Bestiæ omnium
inertissimæ, stupidissimæque, neque ad
aliquod ingenii opus, ut cæteræ animan-
tes natæ, solùm tantùm vivunt, ut pin-
gues reddantur, ut ex iis mortalibus
omnium escarum suavissimus, & quasi
primus cibus fiat; unde ut sus moriens
vivat, Sale pro anima, & imbui & con-
diri vult; Quo alimento sanis præcipuè
exercitisque corporibus, summo Medi-
corum consensu, neque inveniri potest
quidquam validius, neque temperatius,
neque suavius;

Verùm neque inter quadrupedes
Salis amicos, prætereundus est lepus,
qui Romanis olim magni fuit habitus,
ut testatur Martialis:

Inter quadrupedes gloria prima Lepus,
Huic enim tanta est appetentia Salis, ut
nusquam certior sit ejus çaptura, quàm
in

in areolis, sive latis lapidibus, ubi Pastores solent ovibus Salem porrigere; Eò enim lepores noctû veniunt, ut reliquias Salis lingant, quo sapore sic alliciuntur, ut quasi visco inhærentes in ipso met linctu capiantur à Venatoribus, perinde ac etiam Cuniculi, quos omnes ab eo salforum pastû quasi naturâ conditos, credendum est apud antiquos tanto fuisse in honore habitos;

Quamobrem verè profectò est ridiculum, hanc Belluis tam insitam Salis appetentiam, arti nostræ potiùs, ad eas, ut dicunt facilè capiendas, quàm naturæ providæ, quæ illam ad tantorum bonorum cumulum ipsis impertita est, tribuere; non enim consuetudine posset ars id, quod naturale non est, tam universis quàm singulis animantibus inferere & infigere.

Nam quamvis arte fit, ut pleræque ferarum nobis mansuefiant, tamen ob id illæ, neque rudiores certè sunt ingenio, neque in deteriores mutantur conditionem, quin potiùs proprium atque præcipuum tributum, tum generosiùs assequun-

quantur, cum subjiciuntur nobis, atque domesticâ familiaritate, non solùm feritatem exuere, sed quasi ingenium nostrum, atque consortium quoddam nobiscum induere videntur, atque ità Sale fit, ut nobis eadem & perpetuo sint usui dum vivunt, & mortuæ etiam cibo atque indumento; nam earum pelles, quæ ad tam multos & varios usus accommodari solent à mortalibus, ad nullos quidem prodesse, nî protinus recentes detractæ, ad putrescentem inde saniem combibendam Sale multo conspersæ, obvolverentur.

Porro neque Aves, quas natura mortalibus aut in escam produxit, aut in aliarum aucupium consociavit, aut in oblectamentum non modò variis pulcherrimisque exornavit coloribus, quin etiam nostras articulatas voces conari permisit, ità dulcibus assuescunt, ut à falsis omnino abstineant. Nam earum præsertim maritimæ, & quæ in paludibus degunt, falsugine quàm maximè delectari videntur; non enim quicquam non falsuginosum sive terrestre illud sit,
five

sive aqueum ac vel aëreum, propter falsuginosos loci halitus & humores, degustare seu devorare possunt: Maximè verò Alcyones, tum Mergi & Gabiæ, aliæque marinæ volucres, quæ piscibus aluntur, de quibus illud mirandum est, quòd, cum omnes Aves cubilia & nidos sibi construant, eosque quàm possunt mollissimè substernant, tamen Alcyones prout fama fert, certum est, nidos suos ex durissimis piscium ossibus & acutissimis spinis fingere, ac rariùs nisi supra mare videri, atque inter falsuginosa & aspera maris cunabula, foetus suos fecundissimos emittere, ac neque ponderosâ falsugine impediri, quò minus ipsæ pari cum cæteris avibus salubritate & volatu fruantur.

Quin & his Volucris, quæ carnivoræ sunt, contingit etiam, ut, si aliquando in carnes falsas inciderint, minimè ad infalsas inclinent, quamquam maximè verum est, naturam avibus levitatis atque volatûs causâ dedisse, ut dulcia potiùs cum leviora sint, quàm ut falsa, aut aliorum saporum nutrimenta

appeterent. Hoc quoque dicendum, quòd omne genus Accipitrum Sale imbutur ad se purgandum ; neque prætermittendum id , quod à sagacissimis aucupibus diligentissimè fieri dicitur , dum Accipitribus præcipuæ alarum pennæ inter volandum franguntur, illas Sale & alliô reficere.

Perdices neque feraciores, neque solidioris succi alibi, quàm in montanis aliisque locis aridis procreari comperimus, propter loci siccitatem, quæ falsiusculum, ideòque pingue quodammodo ipsis pabulum reddit, easque salaciores efficit.

Columbas itidem & Palumbes, genus avium foecundissimum ac etiam calidissimum (sicuti Glaucus ille atque Subcinericius, & quasi adustus color, quò ornantur, indicat) nónne tum ad concoquendum, tum maximè ad propagandum ministerio & ope Salis uti videmus? non solùm enim salsiorem terram, ut inquit Plinius, sed etiam grana salis gutture colligentes, pulis suis in ora inspuunt, ut eis tam foecunditatem

ac propagandi vim, quàm cibi etiam appetentiam ingerant ;

Neque enim verisimile est, omnium falacissimos Passeres, Turdiculos ac hujus generis, ut reliquos omittamus, sinè aliquo nutrimento falso posse in tantam falacitatem erumpere.

Denique inter ea quæ vocant insecta, non avium modò, sed cunctarum etiam animantium officiosissimæ, ac divinum quid præferentes occurrunt apes, quas natura permagno sui miraculo, tanquam optimæ frugalissimæque Reipublicæ specimen & exemplum, mortalibus mirandum proposuit ; dum enim se illæ ad foetus fovendos & incubandos accingunt, falsuginosa maximè loca petunt, ibique aut muricæ stillas sugunt, aut falsuginosum quodcunque reperere, vel ex ipsis bestiarum foecibus & excrementis delibant, ut regale semen, cui incubaturæ sunt, falso illo fomento fuscitent.

Cui etiam ministerio illico sunt fuci à fovendo dicti, ut inquit Plinius : Fucus est apum foetus, & quasi ad earum servitu-

vitutem natus, atque dum foelix est annus, ad victum admissus, alioquin à ministerio rejectus, ut inquit Maro in Georgicis:

Ignavũ fucos pecus à præsepibus arcent.

Demum, qui non in opere tantum, sed in foetu quoque apes adjuvat: His namque ad partum abeuntibus protinus fuci foetibus incubant, hosque calore fovent, qui etiam inter apes mares esse reputantur; nam etsi genituram careant, seminalem tamen gignendi rationem in se continent, quosque ob id idem fucos appellant, quod fucum, ut dici solet, faciant, perinde ac Eunuchi, quibus, etsi subsunt virilia, steriles tamen sunt, & ad generandum inepti. Quamvis sunt nonnulli qui asserant, Reges apum esse de genere ac prosapia fucorum, atque inter hos nasci, minimè tamen id esse verum probatur ex eo, quod licet aculeo similiter Reges careant, seminalem tamen gignendi rationem habeant amplissimam, quam non facultate tantum, ut fuci, sed foecundissimo actu præstant.

Verumtamen quoniam falsum pulchro consonat, haud insulsè me facturum puto, si inter hæc falsa, pulchra quædam satisque scitu digna permisceram, de excellenti origine, primigeniôque ortu apum, quem à mortuo atque putrescenti bove duci posse, Maro & Plinius confirmant.

Quæ sententia planè stupendò quodam naturæ miraculo in ipsismet fucis nuper vera esse deprehendebatur; nam cum fucus digitis atque ungue medius premeretur, si fortè aliquid vice aculei emitteret, ruptis visceribus atque posterioris partis Pelliculâ, album seu croceum caput bovis, expansis ac tortuosis cornibus, rostróque adunco affabrè formatum derepente emergebat: Naturâ quidem (cui meritò summa inest cura apum) in hoc portento seminalem ipsarum rationem, atque unde tandem amissæ instaurandæ sint, per fucos mirè ostendente.

Sed ut ad ipsarum apum appetitam falsuginem revertamur, sit etiam, ut, si à degustatis contrariis atque noxiis flo-

ribus, aut aliàs in morbos incidant, urinã hominum, quòd subsalsa hæc sit, illæ sanentur. Quinimò simili compertum est experimento in locis montanis, maritimis tamen, propter salitos maris halitus, & flosculorum copiam easdem usque adeò propagari, ut vaga illarum examina arborum corticibus insidentia, objectis alvearibus facilè capiantur, modò ipsa alvearia Sale muriano illita fuerint, tantus illis propagandi appetitus inest, quem in falsis multò uberiùs expleri præsentunt.

Quod igitur in Ove, in Vitulo & Leporibus, aliisque Avibus, & insectis deprehenditur, hoc idem in reliquis bestiis atque innumeris animantibus in Sale naturã propensis, inveniri posse conjicimus; eò enim salubriora illa nobis gustuque gratiora, quò abundantiore Sale ea pasci curamus.

CAP. X.

Quantum Sal Vegetabilia juvet.

Salem, quem ipsa natura mortalibus, adeoque universis quæ sentiunt animantibus, non minus utilem ac necessarium, quam appetibilem protulit: stirpibus etiam, ex quibus illorum alimenta & medicamenta constant, non incommodum & infructuosum fieri permisit; quæ enim Sal fecunditatis vim à natura tributam stirpibus, ab eisdem omnino tollet, cum naturæ etiam aptus ipse sit, ad eas nutriendum? idque præcipuè testimonio Hippocratis Philosophorum omnium nedum Medicorum facile Principis: is enim cum libro de natura hominis docere vellet, hominem non uno sed pluribus humoribus tanquam elementis animalium sanguine præditorum constare, non solum aliis id ita se habere confirmat argumentis, verum etiam attractione medi-

camentorum, tum singulos humores evacuantium, tum omnes, quando nimia est evacuatio; quod lucidissimam quâdam similitudine ex stirpibus petita illustrat, his verbis.

Nam medicamentum, inquit, cum in corpus fuerit ingressum, primum sanè ducit, quodcumque ipsi inter ea, quæ corpori insunt, naturam maximè respondet, deinde alia quoque trahit & expurgat, quemadmodum semina & stirpes terram ipsarum sugunt, id est familiaria attrahunt; est autem & acidum, & dulce, & amarum, & salsum, & omnifarium; primum igitur plurimum ejus, quod ipsis cognatum est, arripiunt, postea alia quoque ad se alliciunt, tale quid, & medicamenta in corpore faciunt. Hæc ille: cujus sententiam Galenus in Commentario & alibi passim libentissimè sequitur.

Ex quibus Hippocratis verbis colligere est, stirpes aliquot salsas inveniri posse, propterea quòd ali, foverique possunt nutrimento salso; unde constat, quàm longè latèque pateat Salis imperium,

rium, quòd præter animalia sensû prædita, stirpes quoque frequentissimè ejus alimento subjectæ nutriantur : nec audiendus est Plutarchus, Vir alioqui Philosophiæ peritissimus, qui (libro de causis naturalibus) asserit, stirpes ideò humore falsò non ali, quod nulla reperitur, cujus fructus falsus gustantibus appareat, nam etsi rarus est fructus, qui saporem falsum omninò referat, non tamen ex hoc fit, quòd nullæ arbores alimento falso nutriantur, sed ex natura potiùs humoris falsi, cujus partes crassæ cum sint, radices tantùm, truncum & ramos majusculos alere, ad fructum verò tenui humore semper indigentem, agrè attolli possunt. Tametsi falsæ quædam ficus alicubi reperiantur edi solitæ, quas negare non possumus naturâ esse dulces, verùm eas perfundi quidem sapore subsalsò, qui ab ipsis concipitur, aut ex falsuginoso terræ halitu, aut ex calore Solis tenue illarum dulce exsiccante.

At verò, quantus sit earum stirpium numerus, quæ humore falsò aluntur, ac neque ab ipso impediuntur, quò minùs

in proceras arbores erumpant, recensere hoc loco equidem nisi aliò mea festino gradu properaret oratio. Nam si loca falsa permulta sunt stirpibus referta, quis affirmare dubitet, harum esse etiam per plures, quæ falsugine vivant & adolescant? quare nonnullas exempli causâ proponam; omne igitur stirpium alimentum, cum ex pingui maxime constet, ac ubi falsum est Solum, vel ob innatum Salem pingue (ut mox dicetur) hoc à falso sejungi non possit, necesse est, ut stirpes, quæ ex Solo falso emergunt, non ex pingui tantum, sed ex pingui falso naturâ proferantur & crescant. Ubicunque enim falsum copiosissimo humori conjunctum fuerit, ut in mari, cunctas stirpes sapore suo non solum imbuere, verum etiam, quæ pingue est, nutrire poterit & augere, quippe stirpibus, non modo qualitates, ut figura, calor, sapor, odor, magnitudo, sed vires, &, quibus inter se distinguuntur, facultates, nonne ab alimentis, quibus nutriuntur, obveniunt? tanta enim propriarum qualitatum immu-

tatio

tatio illis potest ex alimentis accedere, ut cum his, quasi naturam commutasse videantur. Etenim illarum semina seu radices, quæ naturâ aut amari, aut acris saporis sunt; si terræ mandata cum melle aut sacharo aut alio diversi saporis succo convoluta occentur, an non relicto naturali ac proprio sapore, consiti alimenti saporem subire, atque consentaneum huic fructum proferre videmus? quod ubique de fœniculo experimur, quod Romæ suavissimi ac dulcissimi saporis est, in Hispania verò vix nisi subacris aut subamari invenitur. Fit tamen solerti Agricolarum satione, ut enascatur dulce, si modò semen intrâ ficum, aut cum melle, aut sacharo commistum seratur.

Huc etiam pertinet, quod de piscibus asserit Plinius, quosdam esse amaros ad Pelem Insulam, quosdam ità salso, ut sunt falsamenta, juxta Euripum: alios tandem circa Cephaloniam, & aliis locis omninò dulces, quam saporum differentiam inter pisces, idem auctor pro certo habet hand aliunde, quàm ex ali-

mento & pabulo simili sapore præditi, juxta loci situm constare; unde simili etiam ratione falsum, quod aut occasione Soli, ut ex sese pingui stirpium alimento, aut occasione sitûs, in iis præfertim, quæ mari innascuntur, commistum est, potest proprio quidem calore, quamvis difficulter, se ipsum unà cum alimentis in plurimas stirpes insinuare, nec non suâ, ut videre est, & qualitate, & sapore eas afficere, quæ etiam, nè adulescentes illas falsugo, aut siccitate erodant, aut calore adurat, à circumfuso ejusdem maris humore copiosius irrigatæ & defenduntur, & permanent. Cujusmodi plerasque in mari atque ripis falsarum aquarum enasci, nutriri, atque falsum sapere experimur; nutrit enim Indicum mare falsam herbam, quam vocant Salzagum mobilem, in mari summo consistentem, adeò copiosam, ut intuentibus florentissimorum pratorum speciem referat; sicuti primis illis, terras ultrà mare ad partes abeuntis Solis expositas inquirentibus Hispanis, post diuturnum atque longissimum emensis maris

ris

ris spatium obtigit, quos ejusmodi procul visa Salzagus planè ac stabilis Insulæ prospectum præferens, vanâ elusit spe; nam partim viridis est, partim crocea, quæ, quia humore maris alitur, nec nisi ubi saluginosum est Solum enascitur.

Rubrum item Mare, ac totus Orientis Oceanus, refertus est sylvis, etenim ut testatur Plinius lib: 4. Alexandri Milites, qui navigârunt in Indos, frondem marinarum arborum tradidère in aqua viridem fuisse, exemptam Sole protinus in Salem arefcentem; eodem quoque tractu Insularum sylvas altiores, Plantis populisque æstû maris opertas ab eisdem etiam fuisse visas: ità, ut ad maximarum earundem arborum cacumina naves religarentur, quin & pleno æstu, totas fuisse opertas, recedente verò æstu ejusdem maris, naves eas, fluctibus advenientis maris propulsas, ad radices earundem arborum restitisse immobiles. Unde apparet rerum argumentis, tam asperitate aquarum, quàm pingui salugine arbores, tum alia quæque indurescere;

Adriaticum Mare rudissimam herbam profert Aigam vocatam, haud equidem omninò rerum omnium, ùt est in proverbio, vilissimam; cujus copia & mollities causa sunt, ut Venetis, & ferendis urceis, & vitreis vasis in varias mundi partes transmittendis, fiat aptissima; quin & se etiam magnoperè in eo exhibet, quod ex Solo & pabulo falso nascitur & nutritur, atque ut veram agat stirpem, & Vere pullulat, & Æstate viret, & Hyeme etiam moritur, etiam ad fugandos cimices eadem cultriciis supposita inventa fuit utilissima.

Porro est herba quædam Anthillis dicta Dioscoridi, quæ toto ferè Valentino Regno, maximè ad oram maritimam oritur, cujus duæ sunt species, ùt quidam Medici doctissimi censent, altera, quæ Valentinis Sosa borda, altera, quæ multò præstantior multisque usibus accommodatior, Barilla vocatur, utraque sapore falso cum quadam astringente prædita, quam solent Pastores, Salis inopiâ urgente, ad Solem torrere, ac exsiccare, eaque in pulverem redactâ

vice

vice Salis uti. Hanc autem herbam five
 confitum ejus cinerem Kali vocant
 Arabes, Salem verò ex decoctione ejus
 herbæ resultantem Salem Alkali, cine-
 rem autem jam induratum Alumen Ca-
 tium. Quamquam & ipsum Alumen
 quid aliud esse, seu haberi potest, quam
 quædam ferè hebescente sapore falsugo
 terræ;

Ex quibus constat, non omnes stir-
 pium succos, insulos prorsùs à natura
 fuisse productos, minùsque audiendam
 Plinii sententiam, qui falsum saporem
 non nasci affirmat, hunc solummodò ab
 omnibus stirpium succis excludens, cui
 sententiæ satis, nî fallor, iis quæ addu-
 cta sunt, obviam est itum, atque ab illa
 quidem ad consentaneum rerum judi-
 cem, experimentum, ratione Duce ap-
 pellatum; quis enim dubitat pleraque
 alia, quàm quæ recensuimus, herbarum
 genera esse, neque nota nobis adhuc,
 neque gustui dissentanea, quæ præter
 usitatos sapes, falsos etiam referant, &
 quæ non modò falsum sapere, sed falso
 ex Solo gigni & ali possint? Cùm non

tan-

tantum falsis, sed amaris etiam alimentis stirpes nutriri, ut docuimus auctor sit Hippocrates; quid enim prohibet in stirpibus quemadmodum in animalibus & inanimis, aut monstrum, aut inusitatum quid evenire?

Verumtamen quidquid illud sit, excellentiæ atque benignitati Salis est datum, ut stirpibus, quibus saporis pabuloque, aut alimento esse non potest, sit aut medicamento, aut majoris foecunditatis occasione; nam eodem referente Plinio pleræque arbores atque herbarum genera sunt, quæ falsis aquis partim reficiuntur, partim, si in sterilitatem, aut alios morbos incidant, emendantur, ac revirescunt, ut Lentiscus & Palma, hæc namque falsum Solum diligunt, atque ubi tale non est sale aspergi, non radicibus, sed paulò remotius desiderant, nam levi sabulosâque terrâ ac majori parte nitrosâ gignuntur.

At inter alia, Ciceris natura est gigni & occari cum falsugine, quemadmodum & Magni Ciceronis fuit, cum summis animi Salibus nasci, & adolescere,
 quin

quin & Apii Radix, ut Aristoteles inquit, falsâ irrigari vult, sunt & aliæ stirpes, quibus peculiaris medicina in falsis aquis est sita, ut Raphanus, Beta, Ruta & Cunila, quam Dioscorides Origanum Eracleticum vocat: quarum suavitati fertilitatîque augendæ confert summopere: insuper & vitium radicibus, si lachrymosæ sint, aqua salsa affunditur, quâ ejusmodi superfluous humor combibitur.

Pleræque etiam arbores, quæ nullâ externâ causâ languescunt ac siccantur, falsò irrigatæ humore, radicitus reviviscunt & convalescunt; propterea, quod humor ille vermes, exsiccationis causas, imis radicibus affixos exstinguit.

Ad hæc, neque stirpibus tantum modo & arboribus affusa falsugo prodest, sed earum etiam decerptis jam fructibus perficiendis pernecessaria adhibetur; siquidem Græcorum usu ad excitandam Vini levitatem Sale aut Muriâ solebant Vina condiri, à quo etiam usu & condimento neque nostri temporis abstinent, nam iis, quibus dictum est causis, societate

tate Salis augetur Vini ardor, præsertim si fermentescenti adhibeatur.

Hodie itidem Sale & aquâ, ut vulgo dicunt Salmuriâ ferventi, exceptura Vinum dolia diligenter purgare, elueréque solent, tum ut doliorum rimæ astrictione Salis constipentur, tum maximè ut quicquid in illis putridum fuerit, ejusdem vi Salis absumatur; quin etiam Cupæ magnæ vinariæ quàm diu vacuæ manent, nè tam squallore ac situ quàm ærugine contabescant, neque in eis prioris Vini fœcibus sequens acescat, quartâ parte modiolî Salis inclusâ conservantur incolumes.

Quodvis prætereà frumenti genus, Sale quàm maximè defenditur à putredine, atque imprimis triticum, nam hoc quidem diutiùs asservatum, cum sit corruptioni obnoxium, maritimis præsertim in locis, vix ultra biennium retinetur; at verò in mediterraneis montanis inspersò Sale ultra decennium dicunt servari incorruptum. Hoc ipsum molitum, atque in farinam redactum cum Sale, & lauri foliis commistum conservatur

vatur in annos: Humore quidem ejus à Sale ex parte exsiccato, quemadmodum experimento clarè ostenditur.

Nam si duos panes ejusdem ponderis ex eadem massa subigas, alterum Sale aspersum, alterum minimè, videbis priorem leviorè esse, propterea quòd quantum humoris in eo pane, qui erat insulsus, remanet, tantundem Sal suserat à priore; quâ item Salis admistione subactus panis salubrior multoque suavior efficitur, neque finè scœnore id fanè, nam quò plùs Salis pani admiscetur (sic enim subigi solet pastoribus, & in agro laborantibus) eò minus panis comeditur, quòd appetitus Salis degustatu citiùs expleatur & saturetur, ut scilicet, cum summa gustûs, atque appetitûs expletionè per Salem, magnum sequatur mortalibus compendium, quò fit, ut panis tametsi humanarum escarum habeatur præstantissimus, at gravior ille tamen atque humidior longèque insuavior remanet, absque Sale subactus.

Sed jam ad arbores Salis amicas revertamur, sacra quidem Myrthus, olim
in

in Triumphis celeberrima Lauri æmula, maritimis, sive falsuginosis locis frequens innascitur, atque inter arbores mari proximas refertur (qua de causa olim à Poëtis Venerem ex ea ortam fuisse dicebatur) hæc certè maximam meretur æstimationem, aut quòd ex ea Oleum & Vinum succorum fœcundissimos, & ad voluptatem & delicias aptissimos elicere liceat, aut propter redundantiam medicamentorum, quæ ex ea ad delinenda & à dolore levanda corpora à Medicis componuntur.

Ad hæc, stirpium sive herbarum omnium longè dulcissima Glycyrrhiza sumpto à Græcis vocabulo occurrit, radice usque ad eò dulci, ut hujus sapore acutiùs quàm melle gustus excitetur; Hæc autem omnium, quæ ad mare sunt, proxima ferè habetur, jactu quippe lapidis remotè à mari alicubi enascitur: quam in Valentino agro mari finitimo, tribus millibus passuum ab urbe Valentia invenire est, propè Oppidulum, quod vocant Grau, quod asserto ibi mari adjacet, ubi statio fit navibus, satis malefida:

fida: atque ideo illud Graus quasi gra-
 dus, imposito à navigantibus nomine
 dicitur; propterea, quòd arena ibi aquis
 haud prominens, a quabiliter, quasi per
 gradus descensum efficit in profundum;
 indéque fit, ut commotâ procellâ ac
 tempestate, quandoque fiant naufragia.

Porro Saccharum, quod ex mellitif-
 simo atque omnium temperatissimo
 dulci constat, nonne calidioribus in Re-
 gionibus Austro præsertim expositis,
 ex mellis, ut dicunt, arundinibus expri-
 mitur, quæ planè in modum messis in-
 geniculatum culmum eriguntur, nec ali-
 bi foeliciùs adolefcunt, quam in agris
 maritimis, ubi aquâ & fimo columbino,
 qui ob maximam siccitatem propè sal-
 sus est, repastinari volunt; atque cali-
 dum & pingue Solum, quale est mariti-
 mum, desiderant, quò meliùs à rorife-
 ro atque temperato marino aëre foveri
 possint, unde credibile est, maritimos
 agros, ubi Glycyrrhiza nascitur, non
 ineptos esse ad proferendum saccharum,
 nè demum sinè Sale fiat, quòd etiam
 stirpium nonnullæ sint dulcissimæ.

Insuper Oleæ, ut uberiores fructus fe-
 rant, falso, præcipuè marino loco gau-
 dent, pinguiore enim ex hoc reficiuntur
 humore, nam & quæ procul à mari, at-
 que in mediterraneis virescunt, in sub-
 falso sabulosóque Solo oriri, ob idque
 sufficienti pingui abundare comperi-
 mus; Quod in Valentino Regno mira-
 biliter evenire solet mari proximis, qui
 innatâ propè atque fertilissimâ falsugine
 imbuuntur, ac non solùm Olei exupe-
 rantia, sed omnium ferè fructuum va-
 rietate & excellentiâ præstant, ea enim
 falsuginoso illi Solo insita est vis pinguis
 à natura, ut oleæ singulis annis, modò
 adsit cœli pluvia, suo fructu exuberent.
 Quam olei ubertatem Sali unicè deberi,
 miro evidentissimóque experimento
 colligunt, cùm enim uberiores fructum
 ex aliqua olea, aut ex universo oliveto
 cupiunt percipere, tertiam modioli Sa-
 lis partem cujusque oleæ radicibus inji-
 ciunt, aut aquâ falsâ, quâ abundant
 (cùm solam pluvialem dulcem bibant)
 agrum irrigant, quo postea diligenter
 occato, ac pluviali aqua irrigato, condu-
 pli-

plicatus inde fructus provenit ; quo etiam experimento iidem uti solent in procreandis palmis , quibus idem ager refertissimus est, ac earum fructus copiosissimus : compertum enim fuit palmam antea fertilissimam per quinquennium à fructu cessasse , atque omninò ferè exaruisse : sed mox ad radices excavatam , injectis simul tribus Salis modiolis , ac deindè irrigatam , in pristinam fertilitatem fuisse restitutam ;

At neque olei solummodò, sed frumenti etiam incredibilis ac nusquam alibi conspecta fertilitas in Scicilia provenit per Salem , experimento enim est comprobatum ex unico grano Hordei , aliquando quinquaginta sex spicarum manipulos fuisse collectos, iisque confriticatis, octingentorum supra mille granorum numerum explevisse, quin etiam ibidem satum frumentum quinquagenos, sexagenosque fructus plerumque attulisse, centenos verò nonnunquam. Nec dubitandum est , parem inveniri posse foecunditatem , ubicunque similis coeli, Solique saluginosi situs atque temperies conveniret. G 2 At

At neque prætereunda est summa illa per Salem ubertas, quæ apud occidentales Indos comperta est, in per magna regione illa Peruza, in urbe Azua ulterioris Oceani, qui del Sur dicitur, quæ urbs, cum universo circum circa agro sterilis est, ac neque pluviâ, neque fluiatili aquâ irrigatur, & quia maritima est, puteales duntaxat aquas habet salugineas quodammodo, neque satis ad bibendum gratas; unde cum neque arbores, neque stirpes sponte ullas terra ferat, neque culturæ omninò sit apta, Piscatoriam omnes exercent; & quoniam copiosissimo abundant Sale, captos certi generis pisciculos saliant, quos magno sibi usu esse comperiuntur, ad ferendum & colligendum Maizium vulgò dictum, quo unico aluntur terræ frumento; cum enim terra ibi arida sit, atque omninò sabulosa, remotis priùs arenis, latissimas in ea foveas efficiunt, in illisque Maizium illud aëri exponunt tamdiu, quousque humorem semen concipiat, ibique singula Maizii grana, singulis salitorum pisciculorum capitibus

inclusa feminant, quæ occata, usque adeo tum impinguantis, tum maximè stercoreantis vi, fit ut fructum afferant supra millesimum, ità, ut si rursus nuda grana severis, nullus ferè ex ipsis fructus enascatur.

Ad hæc inter alias Apulia Provincia, quæ maritima est, & saluginosum Solum habet, alendis tamen pecoribus omnium Italiæ est longè fœcundissima; est enim summâ dignum admiratione, quòd cum terra inibi levis ac sabulosa sit, ideóque ejus pascua haud frequenti, sed rarâ admodum ac perpusillâ herbâ virescant, quarum tamen parvam quantitatem illa ad nutritionem apta earum qualitas refarcit tantopere, ut propagando gregi sufficiant; tanta quippe herbulis illis inest vis, ut quamvis ex tenui, à salugine tamen, cum impinguato, tum ad excitandum pascendi appetitum optimè condito pastu, incredibilis ea pecudum multitudo crescat, quæ non modò Neapolitanis, sed Venetis, atque Illiricis populis sustentandis suppetat.

At neque nimis mirum est, quòd Sal tam pascuis, quàm pascentibus pecudibus tantam possit communicare crassitiam, cum & oleum, quod liquidorum habetur pinguißimum, in se contineat; hoc enim facilè est à Sale elicere, si bitumini admisceatur, nam sunt, qui verissimè asserant, tempore tepido ex mari illud quasi sudorem manare, ut Aristoteles in Problematis: Quod facilè est Mare intuentibus conjicere, quippe cœruleus ille color obscurus, specièmque liquidi bituminis præferens, tum & Marina ipsa infusa flammis exardescens, manifestè indicant, non modicam inesse mari per falsuginem Olei naturam, quæ cum Sale usque adeò convenit, ut oleo permixtus Sal, illud adaugeat; quod non semel periclitatus sum, utpotè Lucernæ deficienti injecto Sale, tantundem luminis viguisse, quantum proportio additi Olei tulisset. Ad hæc Arrianus in Indica Historia refert, apud eos, qui piscibus aluntur, ad hos condiendos ex mari oleum elici solere;

Nec

Nec Sal, qui rebus omnibus tantæ
 fœcunditatis occasione est, sibi ipse ma-
 net sterilis & infœcundus, nam profe-
 rens ex se oleum nullo certè jam poterit
 fertilitatis munere carere, sive luxum &
 suavitatem humanæ vitæ, sive omnium
 ferè medicamentorum usum spectes: in
 quibus & Sal & Oleum usque ad eò præ-
 stant, sùntque mortalibus utilia & ne-
 cessaria, ut tanquam de præcipuis hu-
 mani Victûs compendiis proverbii loco
 dici soleat: *Salem & Oleum coëmere
 oportere*; de quo postea latiùs.

Quare nec videri debet absurdum,
 quod alioqui sub inanis spei proverbio
 etiam usurpari solet, *Salem serere*: cùm
 rursùm ex fato ipso suus item fructus ex-
 pectetur utcunque; nam inter alias Sa-
 lis species, Sal nitrum de quo supra,
 quod in cœmentis vetustis oritur, si de-
 tractum è terra, atque dissolutum aquâ,
 in cumulos terræ spargatur, non secùs
 ac fato tritico post quinquennium copi-
 osior ex eo fructus redditur; quanquam
 quod attinet proverbium, non illud
 equidem dictum putarem ex eo, quòd

vana atque inutilis sit cujusque rei, præfertim Salis, fatio, ex qua nullus omnino fructus est oriturus, quàm quòd valdè supervacaneum & inane sit, ubi tam frequens, atque ampla, terrâ marique Salis sponte nascentis copia ac redundantia à natura suggeritur, illum ferere.

Præterea neque decet loca mari finitima, propter falsuginosam viciniam, ut dici solet, aspernari, neque Salem accusare, quod is causa sit, ut illa varietate & frequentia stirpium minimè abundant, cum hæc sterilitas non ex Sale, foelicissimo stirpium adjutore, sed aliundè contingat, mare enim non solum fecunditatem agris sibi vicinis imperiri solet, verum eorum etiam feracitatem adaugere, dum illos primùm humore suo impingat, deinde astrictione, quâ multum valet, humorem cogit, majorémque hunc in eis reddit, dum visuâ reprimit aquas, quæ subter terras ex montibus ac locis mediterraneis in maritima derivantur. Quo fit, ut agri maritimi, paululum tamen à mari distantes, multò ampliore generosioréque fructuum

Etuum varietate, quàm mediterranei circumfluant, sed licet hæc ipsa loca mari propinqua nihil aliud ubertatis afferant, quàm fœcundissimi Salis esse feracitas, nullâ profectò fertilitate vacare censenda sunt: quandoquidem præstantissimâ ille sui copiâ mortalibus pernecessariâ, longè quidem superat stirpium omnium & usum & utilitatem. Nam, si rerum necessitatem, aut exquisitum luxum spectes, multò planè salubriùs, atque commodiùs Sale, sive falsis, quàm multiplici stirpium fructu, mortales sustentari posse comperies, cùm & iidem ipsi fructus, atque expressi succi Salem usque ad eò expetant, ut plerique nullo suaviore neque salubriore condimento, quàm Sale gustum & stomachum placare soleant.

Nullum enim est genus herbarum sive pomorum, aut bellariorum, præsertim quæ sapiunt acidum, quod tam crudum, quàm subcoctum Sale admisto, nobis non sit multò gratius multoque salubrius quàm insulsum: Propterea, quòd acida Sale expurgari solent, nè

acerbitate ac immaturitate suâ, quam ex terræ nutritione concipiunt, cruditatem ventriculo inferant. Sunt etiam plerique fructus conservare soliti, præsertim Cappares atque Olivæ, & ejusmodi, qui ob acerbitatem sic ingrati sunt atque insuaves gustui, ut edi non possint, qui tamen sale & acetò conditi, & conservantur incorrupti, & ad excitandum gustum nobis apponuntur gratissimi; quin & mala Citria Cydoniâque, & Cucurbitæ aliâque id genus ex saccharo confecta Bellaria, nè partium tenuitate putrescant, sed quàm diutissimè incorrupta maneant, novem diebus ante confectionem in sale & aqua retinentur, sicque ad confectionem præparantur. Quin imò, ut præstò sint quovis anni tempore ad sui confectionem, in Sale etiam per annum conservantur.

Ea enim vis Sali inest in conservandis dulcibus, ut vel ipsa quidem spumea sacchari recrementa, quæ vulgò appellant mellacia, dum è Valentino Regno longissimo tractu maris exportantur in

An-

Anglos & Belgas , à quibus magni habentur , Sale condiantur.

Non ergo audiendi sunt Sali falso imponentes , eum dulcium hostem ac consumptorem esse , cum eorum potiùs conservator ille sit , atque omnium inter sese saporum gratissimus conciliator. Cùm itaque Sal , & gignendis , & propagandis , & alendis , & sanandis , & à corruptione servandis vegetabilibus , inventus à natura fuerit aptissimus , meritò eum celeberrimo titulo , condimentorum omnium nobilissimo , & vegetabilium omnium animâ insigniemus.

CAP. XI.

De Maris Fœcunditatis Salutisque Causa.

Mare magnum ac propè immensum , terrisque ferè omnibus adèò circumfusum , ut earum non minùs longinquas , quàm sibi proximas perpetuâ

tuâ ac æquabili propè irrigatione perfundat: nam et si mediterraneæ aspectu atque confinio illius prohibentur provinciæ, eas tamen aut subtùs per illarum meatus & fistulas penetrans, continuis ac refluentibus (ùt quidam opinati sunt) imbuit humoribus, aut revera perennibus è mari vi Solis per exhalationem in sublime ductis liquoribus, indéque in universas mundi partes refusis, uberiores irrigatione suâ reddit; cujus etiam ubertatis causâ credendum est, ipsum à prima sua constitutione & ortu fuisse, ut ità dicam salsum, ejúsque saluginis calorem, in tanta humoris luxurie, quasi in fertilissimo agro continuam procreandi vim mirabiliter exercuisse.

Sunt varia in mari animantia, nullo propè numero definita, terras incolentia, non tantùm multitudine atque mole, sed varietate formarum longè superantia, ut vera quidem fiat vulgi opinio, ùt inquit Plinius, quicquid in parte naturæ est, illa prætereaque multa alia, quæ nunquam visa sunt, in mari esse, ac etiam simulacra rerum omnium non
 mo-

modò naturâ , sed & arte confectarum ,
 nec animalium duntaxat , sed stirpium
 atque inanimatorum omnium , quæ ali-
 bi existunt , in mari inveniri ; cùm inter
 animalia maximè , quædam sint , ritu &
 figurâ oris , & reliquis ferè corporis par-
 tibus ac lineamentis etiam vocetenus
 humanam formam præferentia , alia
 verò diversorum quadrupedum , reptili-
 um , atque volatilium , & quod magnam
 habet admirationem , astrorum cœlesti-
 um speciem , imaginémque ac vim quo-
 dammodo referentia , qualia de his , quæ
 vocantur stellæ marinæ , mirabiliter tra-
 duntur ; quæ tametsi figurâ parvâ ad-
 modùm , tereti , atque rotundâ sunt , &
 in stellarum modum radiantia , tamen
 igneum adcò fervorem ipsis inesse fe-
 runt , ut omnia in mari suo contactu ad-
 urant , omnem cibum statim , asserente
 Plinio , conficiant .

Verùm tamen ingenii & quasi ratio-
 cinandi vis in piscibus , majori facit eos
 admiratione dignos ; quis enim Mugi-
 lis & Lupi inimicitas , mutuâque inter
 se odia , in tanta loci latitudine , atque
 eorum

eorum vitæ jucunditate intuens non obstupescat? Quis rursùm Balenæ atque ductoris sui muscoli concordiam, in tanta formæ diversitate ac differentia non admiretur? Quis non & Anthiæ, & mergorum ac poliporum aliorúmque piscium astus & versutias, tum temporum observationes, locorum pro tempore mutationes, tempestatum præsa-gitiones, propagandi curam, aliaque innumera, ac divina penè miracula, in mari licet saluginoso conspecta, summo cum stupore perpendat?

Sed quid demum de stirpibus atque adumbratis earum fructibus? Sed quid de rerum arte factarum figuris & imaginibus, similibus hinc inde qualitatibus & affectibus proferam? neque quicquam in mari esse, aut enasci potest, quod non juxta suum genus vivat, vitam omni sanitate atque jucunditate perfectam, nam ea illicò senescere, aut ob summam & extremam ætatem interire, rarò comperimus, cùm in ipsis vix levis quidem morbus, tantum abest, ut vel gravior, minùs autem pestis grassetur;

tur; comprobante Proëmia (*nihil pisce
sanius*)

Cùm igitur tam varia sint in mari animantia, quæ diurnam, longævam ac valdè sanam cum fœcunditate vitam traducant, quorum etiam ova, quæ pisces, cùm genuerint, relinquunt, tum mirabiliter sustineantur, tum altrice fota falsugine, fœtus fundant fœcundissimos; ea quippè loci temperie salubrique maris falsugine fruuntur pisces, ut ab omni morborum genere hisce quasi antidotis eripiantur, facilè inde credi potest, tam ingentem aquæ molem, uno tantùm loco retentam atque cohibitam neque ullâ unquam novâ qualitate affectam, neque sapore aliô quàm falsô imbutam, haud aliunde quàm per falsuginem, manere semper & sanam, & incorruptam; etsi maris aquam inde sumptam & inclusam vasis, compertum est putrescere, id ex eo tantùm evenire diceres, quòd agitatione & motu, ùt inquit ipsa prohibeatur, ac vel potiùs, quòd sicut membrum à suo toto atque animato corpore recisum, divulsùmque pro-

finis

tinùs corrumpitur, ità quidem illa à suo toto mari, veluti corpore falsugine animato separata, putrescat.

Nam & ipsi marinæ ea inest vis & natura, ut tametsi è mari separetur, cum aquis tamen dulcibus commista facile possit illas incolumes conservare; id ex ipsismet putealibus aquis, quas malè olentes ac pravo aliquo sapore infectas, quartâ parte modiolis Salis puteo injectâ solent expurgare, patet, quam quidem aquas sanandi vim non solum naturâ, sed divinitùs etiam Sali impressam fuisse legimus, apud sacra Regum commentaria, utpote, dum Eliseus Propheta apud Hiericuntem Palostinæ urbem, fonti Salem immittens, pessimas & amaras illius Regionis aquas expurgavit; unde apertissimè constat, marinam falsuginem à terrestri esse longè diversam, & quoad virtutes & facultatem distinguendam, falsugo enim maris longè alia est atque longè differens à falsuginibus quæ in lacubus, quæque in fontibus & fluminibus reperiuntur; has enim superat Sal marinum tam salendi vi, quàm & conservandi facultate.

C A P. XII.

*De Maris falsuginis causa
secundum diversos Au-
thores.*

Nunc verò marinæ falsuginis cau-
sa, mihi se offert inquirenda;
sed quid adducere possum, inter tam
dissidentes inter sese opiniones? Qui-
dam enim, ut Empedocles eam ab ama-
rulentis adustæ, & quasi sudantis terræ
excrementis in mare excurrentibus de-
rivant. Nonnulli, ut Anaxagoras ab
ardore Solis potius summas aquas adu-
rente oriri sentiunt: Alii verò Vulgares
ab immerfis atque succrescentibus in
mari Salis montibus; Plerique tandem,
ut Platonicis humore dulci à mari ejus-
dem vi Solis in nubes sublato, reliquum
tanquam inutile, ac vile quoddam ex-
crementum relinqui, talémque mari-
nam falsuginem esse, opinantur. Sed
quod gravius est, ipsemet Philosopho-
rum

rum Princeps Aristoteles, de ea differentia non minimam dubitandi, nè dicam aberrandi, occasionem nobis relinquit; nam humidam & siccam maris exhalationem falsedinis non parum secum afferentem, sursum à Sole attractam, atque in nubes concretam, rursus per pluvias in mare decidentem, præcipuam hujus falsuginis causam esse affirmat, quæ profectò sententia, tametsi probabilibus, satisque apparentibus rationibus confirmetur, non tamen omninò poterit jam vera judicari; Hoc quidem perabsurdè dicitur, falsuginem ab amarulentis terræ adustæ excrementis in fundum maris profluentibus provenire; non enim terra, quæ majori ex parte mari circumfusa est, atque semper omnibus tam fluminibus, quàm coeli imbribus irrigata, adeò torrerì sive aduri igne posset, ut fluentes per eam humores, perinde ac per cineres lixivium, falsi amarique redderentur, nam experimento inventum fuit, aquas falsuginosis in locis præcipuè lacunosis consistentes, ac sive Solis ardore, sive ex sola natura falsas
aut

aut amaras redditas, has in profundam
 specum perfluentes, guttatim destillare
 dulces.

Præterea illud fit minùs credibile,
 ut ab immerfis innascentibùsque mari
 Salis montibus, salugo ità æquabilis at-
 que ubique sui similis saporis suboria-
 tur; neque enim tantum inde falsedinis
 deflueret, quantum immensa adeóque
 ingens maris vastitas, tum & perennis
 dulcissimorum imbrium atque flumi-
 num in mare influxus, non vel potiori
 ex parte alteraret, vel omnino dilueret;
 nam si pauculâ aquâ multum Salem di-
 lui videmus, quî quæso, tam ingentes
 Salis montes mari possent aut succresce-
 re, aut in eo permanere, quos immanis
 aquarum moles prorsùs non absumeret,
 neque illorum saporem omnino dilue-
 ret, sed perpetuò retineret; an non
 præponderante Salis gravitate fieret, ut
 contracta terrestris illa ab imo orta sal-
 fugo, potiùs referretur in fundum maris,
 quàm in summum vi Solis attraheretur?
 Quod etiam multò aliter evenire com-
 pertum est, manifesto quidem piscatorù

& urinatorum testimonio, qui in imo maris aquas dulces reperiri affirmant, indèque eas nullâ falsugine imbutas adducunt.

Neque verò id pugnat cum excellenti marinæ falsuginis natura; sunt enim, qui non ineptè sentiant, provenire ex eo, quòd mare in fundo minùs agitetur, ideòque tradior, immò nulla ferè ibi fiat falsuginis cum scaturientibus aquis commistio, vel potiùs, quòd vi Solis falsugo ab imis trahatur ad summa maris, sicque facilè sit aquas dulces in fundo manere, ac subinde tam pluvias, quàm fluviatiles aquas, quæ mare intrant, fortè subtilitate sua ad ima defluentes cum scaturientibus commisceri; Ad hæc neque verisimile est, ab æstu Solis tantas aquas, atque tot undique circumfusa maria, uno & æquali sapore imbui, non enim possent maria ad extrema orbis sita parem ex æquo saporem cum eo mari, quod est sub æquinoctio, concipere. Nam glacialis Oceanus Septentrioni ad perpendicularum expostus, qui, & salissimus est, & ab ejusmodi

Salis fonte, ut volunt Sole, remotissimus, multò insulsior esset mari Indico, sive Athlantico, quæ propinquiùs Soli subjiciuntur, unde Nilus, qui sub brumali ferè orbe enascitur, atque inde permeans, sub æquatore ad solstitialem orbem usque, & ultrà subterfluit, in totàmque ferè Africæ latitudinem se dimittens, in falsuginosa sæpè loca incidens, nonne à tanto Solis æstu salissimus evaderet? at is cæteris mundi fluviis, & dulcissimis & purissimis præstat aquis;

Demum neque terra ipsa tam est perpetuis obnoxia ignibus, neque tam æquabili vi bi vis torretur æstù, ut ab ea exustione tantus, tàmque amarulentus humor (sic vocant falsum) in mare decurreret, per quem universa maria, usque adeò ubique salsa fierent, sic enim terras, Æquatori aut Solis viæ subjectas, salissimas, ab his autem longissimè distantes, insulsissimas diceremus, cum tamen hæ feracissimæ sint, atque finitima ipsis maria salissima, quin & enāscencia ibi terrâ marique animantia, non solùm multitudine ac varietate, verùm

& magnitudine & salubritate, omnium
 fecundissima reperiantur, quibus ex
 causis in tam vario de hac ipsa falsugine
 opinionum dissidio, quid pro certo po-
 nendum sit, atque ut verius tenendum,
 prorsus non video: Cùm (ut affirmare
 ausim) si universæ, quas recensuimus
 opiniones, & cum his mille aliæ ex na-
 turalibus ortæ causæ cohærent, ut ma-
 re falsum facerent, falsum credo pro fal-
 so efficerent.

CAP. XIII.

De Maris falsuginis vera Causa.

Maris Salsuginem ab eo separabi-
 lem, inseparabilémque, dixeris
 à prima illa mundi ac rerum procreatio-
 ne clarissimum suum ortum duxisse,
 eamque unà cum ipso mari, à summo re-
 rum opifice Deo, nullâ aliâ intercedente
 causâ procreatam, illique permistam
 fu-

fuisse: atque ab ea etiam singularem illam tum sanandi, tum propagandi, & à corruptione servandi facultatem, mare accepisse; Ac fieri quidem ipsam ad tantarum aquarum, cum infinitis aquatilibus conservationem, non modò utilissimam, verùm ad navigandum etiam majoraque mortalium compendio supportanda maris onera, multò commodiorem, in quo planè aqua salsa dulci præstat, cum sit illa quidem longè crassior, ac proinde gravior & ponderosior, ad sustinendum, ad resistendum, minúsque oneri succumbendum; ex quibus liquet, nihil tam omninò falsum asseruisse, quàm puram maris saluginem prorsùs inutilem esse mortalibus, ac neque animantium usibus necessariam.

Cùm itaque nullum, ut dixi, animal saniùs dici possit, quàm quod ad genituram promptiùs & alacriùs accedit, quòdque tum in ea foecundius est, tum vitâ præstat diuturniore: neque ullum sive terrestre, sive volatile perinde sanum ac foecundum appareat, ut sunt marina, omnium frequentissimum Salis usum

habentia: restat ut Sali, & constantio-
rem Salutem, & diuturniorem vitam,
& uberiores rerum procreationem,
magna quidem ex parte accepta conce-
damus; tantam enim vim, atque natu-
ræ impetum Sal adhibet ad procrean-
dum, ut & cunctarum animantium quasi
Parens, atque fons appellari, & inter
præcipuas genituræ causas, ut summa
quædam illius occasio, jure ipso collo-
cari possit; unde vulgatissimo illi Ari-
stotelis dogmati, de Sole & Homine
hominem generantibus: quo ille totum
humanæ genituræ opus ad Solem & Ho-
minem duntaxat refert, nos Salem ad-
dendum, mediúmque inter utrumque
sic constituendum censemus, quòd Sol
& Homo, propriæ præcipuæque sint
humanæ procreationis causæ, altera uni-
versalis, Sol, altera proxima, Homo;
media verò quædam ad generandum
occasio, Sal. Ut demum neque sinè
Sale fiat humana genitura, neque boni
quidusquam natura proferat, quod non
aut sit Sal, aut à Sale dimanet, atque per
Salem constet, & perficiatur.

CAP. XIV.

*Quæ Loca Sale maxime
abundant.*

Nam verò, si ex his, quæ in uni-
verso celebriora Loca, quæ Sa-
lis feracitate redundant, vel ex visu, vel
ex fama & nomine, vel ob copiam, vel
ob peculiarem Salis præstantiam, sin-
gillatim enumerarem, nimis certè diffu-
sus essem: cùm igitur omnis Sal (ne ab
illa divisione discedam) à natura geni-
tus, aut reperiatur extra terram, aut in
terra inventus, aut cædatur in montibus,
aut effodiatur è campis, aut ex eisdem,
arenis quibus tegitur priùs remotis, exi-
matur, opere pretium est ea, quæ illu-
striora quæque celebriora sunt, per or-
bem fossilis Salis loca recensere.

In Polonia celebriores, & valdè no-
tæ sunt Veliffiæ & Bochniæ Salinæ, in ea
Sarmatiæ parte, quæ hodie Polonia mi-
nor dicitur, non longè à Regia Urbe
Cracovia, ubi ex profundis specubus

instar magnorum lapidum Salis glebæ exciduntur, quæ ad eas circum circa Regiones abundè providendas sufficiunt, & ob copiam, ob suavitatem, & salienti vim, omnium fossilium præcipuus ac vulgatissimus habetur, pro firmitate sic edoletur, ut & varia rerum simulacra ex eo fiant. Habent etiam diætæ Salinæ, Salem ità pellucidum splendidumque, ut nihil prorsùs à Cristallo differat, Medici Salem Gemmæ hunc esse affirmant, ideóque cùm & compactior & æquabilior, & splendidior sit cunëtis Salibus, inter Sales Gemmæ is optimus ac præstantissimus habetur, ei à Medicis Palma inter omnia Salis genera porrigitur.

Per mediterraneas Germaniæ Provincias, maximè verò Septentrionem versùs, campestris Sal fossilis invenitur, in imis terræ locis & profundis specubus inquisitus, idque propterea, quòd, ubi terra valdè frigida & humida est, ab ea quidem aëris intemperie fit, ut cùm fossilis calidior ac siccior sit aliis Salibus, non in montibus, qui frigore atque hu-
more

more perflabiles sunt, sed in profundis cavernis ab intemperie defensis concre-
 scat, unde in montanis in hisce Regio-
 nibus non nisi perpaucus reperitur, qua
 de causa Gallia, cujus Regio frigida
 est, & humida, Sale fossili montano ca-
 ret; Contra Hispaniam calidam & sic-
 cam, atque oppositu montium ab aqui-
 lone Solis ardoribus magis expositam
 ad meridiem incolentes, fossili monta-
 no, & alio quovis genere Salium cir-
 cumfluunt: ideoque illius species sive
 gradus, non aliunde, quam ab ipsis ter-
 ris, ubi foditur, sive lacubus, unde ex-
 portatur, appellantur atque discer-
 nuntur;

Inprimis igitur inter alios totius
 Asiæ montes Salis, præstantissimus est
 Oromenus in India, ut refert Plinius:
 Suntque ibidem plerique alii nativi Sa-
 lis montes, ex quibus tanquam ex lapi-
 dicinis, Sal cæditur, continuò renascens,
 majusque ex eo, ut fertur, est Regium
 Vestigal, quam ex auro & margaritis.

Cyrenaici etiam tractus, ut idem
 Plinius, in Sicibus Africæ, Sale, dicto
 Am-

Ammoniaco sub arenis reperto nobilitantur, quem Dioscorides ad Medicinam, cæteris omnibus anteponit; Est enim usque adeò præstans ad salutem, ut mirè carus habeatur Medicis, ob idque sæpissimè Cyprio & Corinthio, qui in Sicilia reperitur, quin & factitio valdè similibus, alicubi adulterari solet, sed qui verus est, atque à subditio alienus, habet crustas oblongas instar lapidis specularis, & in igne crepitat, & ab eo exilit; Adde, quòd in Mediterraneis Africæ, occidentem versùs, supercili-um montis est (ùt testatur Herodosis lib: 4.) itinere quidem dierum decem procurrens per medios Athlantes in mare, apud quos variæ sunt Salium, perinde ac metallorum effossiones, ac non modò fossilium, sed etiam aquatili-um Salium frequens est ibi usus: ideóque incolæ vocantur Athlantes, id est Sales, neque enim eorum linguâ Athlantes aliud plane sonat, quàm Sales; hæc ille.

Porro, ùt aliqua Africæ loca, quæ Sale redundant, percurramus, à Cyri-naicis, non longè est sinus Gerraicus, ubi

op-

oppidum, quod Gerra vocatur, turres
 habet ac muros etiam, ex Salis quadra-
 tis molibus, aquâ conglutinatis, suffici-
 enti ad inhabitandum altitudine & am-
 plitudine erectas; quam ædificandi op-
 portunitatem facilius est invenire apud
 Ammanientes Gerraicis finitimos, qui
 domos Sale montibus suis excisso, ceu
 lapide construunt, ut jam inde Sal, cui
 tam multa de universa humani corporis
 salute ac conservatione debemus, sic
 aptetur ædificationi, ut nobis pro tecto
 quoque & muro sit, ac ab externa etiam
 injuria, utpote cœli pluvia, Solisque
 ardore, atque à bestiarum excursioni-
 bus, sub sua ipse nos umbra defendat.

Non de omnibus in Hispania rena-
 scentibus Salibus dicam, sed solum de
 iis, quos scire non inutile erit.

Non modò comparandus cum
 omnibus Hispanicis Salibus, verùm
 universis omnino Salis generibus longè
 anteferendus est Sal, Egelaſtanus dictus,
 ab Egelaſta inſigni ac per vetuſto oppido
 citerioris Hispaniæ, Conventus olim
 Cartaginensis, atque in ea extrema ora

Re-

Regni Castellæ nunc sito, ad quod versus ortum posita est Valentia, sub quo Egelaetano agro magnus atque perpetuus erigitur mons, Sale non tantum fossili, qui præcipuus in eo est, sed aquatili etiam, utroque perfectissimo redundans; ex cujus montis visceribus glebæ Salis, instar magnorum lapidum specularium exciduntur, tantâ firmitudine ac soliditate præstantes, ut edolari quidem, atque aptari ædificiis, & ex illis simulacra, variæque rerum formæ effingi possint;

Nec silentio prætereundum, quod de innata ejus facultate in condiendis carnibus & aliis esculentis refertur; utpote frustulum ejus Salis ferventi ollæ immissum, ac parvo post intervallo eductum, non plus minusve condimenti pulmento inferre, quam quod est opus, eodem ipso frustulo conservato, sapore etiam integro ad denuo condiendum remanente, quamobrem Egelaitanus Sal, reliquos mundi Sales, & seipsum hac in re superat, & tanquam verissimam certissimamque instituti nostri metam
 attin-

attingendam proponit, nempe, ut si sanitatem integram retinere cupimus, non plùs, minùsque Sali, sive salitis indulgeamus, quàm Egelaſtanus edocet in condiendo, qui poſtquam pulmentis vel ebullientibus, quantum ſatis eſt communicavit, manens quidem integer & concretus, continuò educi vult, nè modum ſalitura excedat; quibus de cauſis Egelaſtano Sali, palma inter omnia Salis genera negari non poteſt, cùm jam factò ſatis noto, nullus illo ſit, neque ad medicinam ſalubrior, neque ad condiendum aptior, neque perſpicuitate illuſtrior, neque redundantia demum affluentior. Quem, dum de omnibus mundi Salibus palmam tuliffe intelleximus, nunc nobis de ſalibus fontanis reſtat dicendum.

Intermiſſo igitur foſſili, ruſſùm qui extra terram natus eſt Sal, aut reperitur in fontibus, aut in fluviis, aut in lacunis, aut ad mare, itaque ſingula breviter perſequar.

Fons omnis calidus ſalem fert, quoniam è nitroſis ſulphureisve terræ venis
 erum-

erumpit, quæ falsum saporem de quo dictum est modò, continent, ut in balneis nativis experientia docet, qualia puteolis sunt in Campania Italiæ; similes etiam fontes sunt apud Gallitios in Hispania, ad aquas calidas vulgò Episcopium Auriense, juxta fluvium Minimum, sic ab ejusmodi fontibus, qui calidi & falsi oriuntur dictas, quin etiam Aquivaldenses sub conventu Terralonensi extant iis similes, ab eadem fontium qualitate nomen sortiti, atque, ut reliquos prætermittamus, qui innumeri toto orbe reperiuntur, Aquisgrani nobilissima inferioris Germaniæ urbe, uti etiam in Austriæ inferiore quatuor miliaribus Viennâ, calidi etiam fontes, salutare admodum ac pellucidi, scaturiunt, qui pulcherrimis excepti balneis, à sulphurea falsugine fiunt omnibus valdè salubres, prosuntque summoperè ad varios è mortalium corporibus morbos depellendos atque sanitatem revocandam. Ad hæc in sinu maris Adriatici quæ vergit ad Aquilonem, septem sunt fontes, uno excepto falsi, ut testatur
 Poly.

Polybius, quin variis in locis Puteos naturâ falsos passim videre est; nam Germania, ut narrat Georgius Agricola, curiosissimus subterraneorum perscrutator, multis aquis falsis scatet, quarum aliquot fontes nobilibus oppidis decorat, ob id Lunenburgum, Hallas, vocabulo à Græcis ducto, quasi Sales, incolæ vocant, ut Hallam Hermundurorum quæ est ad Salam fluvium & Sultzam non longè distantem, & Magdeburgum, Colberg, Hallam Inspruckensem, Hallam Sueviæ, quæ est ad Chocarum, cum plerisque aliis.

De Sale Puteali.

Sunt autem inter fontanos & fluviales Sales connumerandi puteales, ab educta falsa è puteis aqua, & in areas diffusa, quæ adveniente rore cœli condensatur, & in candidissimum Salem creescit; ut in Volaterraneo Hetruriæ, ubi falsi putei extant, è quibus egesta falsa, & modis quibus dictum est condensata, Salem profert copiosissimum usque adeò, ut bona quidem Hetruriæ pars co-

alatur, quippe hunc aureum planè dices, si, quæ Duci Florentinorum, ejusdemque Hetruriæ Principi, quotannis appenduntur ex eo Sale tributa, ingentemque vim auri perpenderes, quam ille quotidie ex hisce puteis colligit, nam suprâ triginta millia auri pondo singulis annis inde Ducis ærario acrescere dicuntur.

Sunt etiam ejusmodi aquæ salinantes in Scicilia, quæ similiter à puteis exhaustæ coguntur in Salem; sic apud Oscenses, in Terraconensi Provincia, non longè à Pyreneis montibus similes puteales salinæ sunt, quas vulgò vocant Nabalicas, in quibus ab educta salsa è puteis concrescens Sal, quasi purpureis Violis circumflorere videtur; non enim colore modò, sed odore etiam violaceo refertus est, atque aliorum quorumvis Salium, quibus abundant incolæ, suavissimus ac perfectissimus habetur: verùm tamen hi salsi fontes, maxima ex parte, aut ad putei modum sunt inclusi, ut semper aquarum copiam suppeditare possint, ità, ut excavatâ propè terrâ in
fo-

foveas excipiatur salsa, indéque suapte sponte feratur in subjectas areas, aut reverà sunt putei è profundo scaturientes.

De Sale Lacustri.

Porro, post putealem, lacustre Sal sequitur, qui à lacubus variè egeritur, & concrescit, dum lacus aqua in Salem mutatur, ardore Solis saluginosam terræ materiam ad saliendas aquas excitante; quorum est omnium Europæ celeberrimus in Apulia, Tarentinus dictus, à Tarento, urbe antiquissima in Italia, supra modum inclyta, ob ejusmodi Salis copiam, qui tot innumerabilibus alendis pecudibus sufficit, qui Sal ad usus medicinæ, ut inquit Plinius, ab antiquis maximè laudatur, neque tamen hodie ab ea singulari facultate degenerasse creditur, nam quod attinet ad gustum, idem suavissimus omnium habetur; Agrigentinus quoque in Scicilia, qui raræ admodum substantiæ est Sal, ob idque neque in igne crepitat, neque exilit, tamen ignis patientissimum, ex aqua exilire Plinius asseverat, quem rursùm

in igne positum ait (quod mirum est) liquefcere.

Vulgatiffimus ejusdem Salis lacus, qui in Hispania in Valentino Regno non procul ab Illicitano Sinu fitus est, sesqui miliari ferè à mari distans, inter quem Sinum & Cartaginem novam in Orcelitano Agro conspicitur latiffimus, vulgò dictus de la Matta, apud quem frequentiffimum fit Salis Emporium, extremis usque oris Europæ notiffimum, nam concurrentibus in lacus tam coeli quàm fonticulorum aquis dulcibus, unà cum falsis, quæ passim sub lacu scaturiunt, iisdémque æstivo Sole ficcatis tantus concrefcit Sal, ut non modò vicinis populis sufficiat, verùm etiam ab extraneis onerariis navibus exportetur valdè longè, quippe non solum in Italia, sed in Hollandia, Hamburgo, Pomerania, Prussia, Livonia, & Lithuania magno est usui, & in magna æstimatione.

De Sale Marino.

Jam verò à lacustri Sale ad marinum devenio, qui, juxta priorem divisionem

eorum Salium, qui extra terram sunt, caput constituit, cujus diversæ sunt species, nam qui hos inter spontaneè gignitur, reliquis omnino Salibus est longè suavior, is autem concrefcit, cùm mare fervens æstu spumas agit, easque ad littora & scopulos appellit, quæ abscissæ, & in scopulos dimissæ, pro Solis, pro aëris atque loci vi, in candidissimum & electissimum Salem coguntur, tametsi, non omnibus in locis maritimis condensetur, propterea, quòd non ubique pro aëris atque Regionis temperie ejusmodi constipatio fiat, non enim in Regionibus, aut supra modum frigidis, aut vehementer calidis, sed à temperie ad calidum declinantibus, maximèque austro expositis concrefcit id genus Salis, quod perflante austro, non tamen concrefcente rore, minimèque Solis calore fit, sed aquilonis flatibus temperatæ Regionis calore moderatis densatur, ac copiosissimè efficitur, quem ipsum Dioscorides & Plinius spumam vocant, Gregorius Agricola Salem à marina spuma genitum rectiùs appellandum putat,

nec incongruè, ut idem ait, Sal Virgo in
dici posset, à flore tamen Salis, de quo
postea, alienus est, quem etiam Medici
juniores Salis spumam, quasi Poëticè
videntur nominare, per id, Sal Maris
intelligentes, atque inter omnia Salis
genera hoc summoperè commendantes:
quo Sale plura maritima Europæ
loca abundant, maximè verò in citerio-
re Hispania, sub eodem Valentino Re-
gno, juxta promontorium Ferrariæ, cui
conjuncta sunt Diannium & Tetabacula
antiquissima oppida, hoc ipso Sale re-
dundantia; qui etiam concrefcit apud
finitimos ejus oræ Calpetanos ad Sifacæ
promontorium, quod omnium Hispani-
niæ eminentissimum est, ac vehementer
acuminatum, & quia longissimè Mari
prominet, tutissima fit totius ejus oræ
specula, ad ejus radices, qua ipsum
continenti committitur, latissima est
area multis Salinis circumfusa, nam ex-
cavatis ibi rupibus, prælongi canales ex-
cipiunt excrescentes maris fluctus, qui
deinde in Patentes quasdam areas influ-
unt, ubi marina cœlesti rore & aquilone
flan-

stante concreta, id genus Salis emittit, quo utentibus Calpetanis in salientibus mox captis piscibus, quorum in eo mari amplissima est captura, magna profectò fit, tam lucri, quàm piscatorii nominis accessio; propterea, quòd eo Sale saliti pisces & per universam inde oram, & ad mediterraneos transmissi, recentibus non salitis multò gratiores fiant, cujusmodi etiam Salem frequentissimum invenire est ad proximum Portum Alonensem, nec non ad Illicitanum Sinum Cadix, St: Lucar, St: Ubert in Lusitania, ac etiam Lisbona.

CAP. XV.

Quomodo omnes Sales, quòd Sales sint, cognoscantur, & qui præ cæteris eligendus?

ùm igitur omnes Sales huc tendant maximè, ut verè sapiant,

neque ex aliis possint qualitatibus, quòd Sales sint, veriùs, quàm ex sapore & gustu judicari ac discerni, consequitur, ipsas Salis species per majores vel minores saliendi gradus, ùt dicebamus, esse colligendas: eorùmque causas & effectus potissimùm referendos ad eam temperiem sive impressionem, quæ fit pro Solis, pro Aëris, pro Roris, pro Aquæ, próque Soli, ac Loci qualitate, in quo Sales conficiuntur. Quare, omis-
 sis quæ de coloribus, déque odoribus ac lineamentis Salium, quæ à Medicis non sinè aliqua salutis ratione, ùt supra de Ammoniaco, considerantur, illum in universum describemus Salem, qui ex communi Medicorum sententia omnium perfectissimus eligendus est, is autem est, qui candidus, qui pellucidus, qui densus, atque, ut more quorundam dicam, inodorus, ac illapidosus est, quique æqualem & eum quadam veluti suavitate temperatam habet acrimoni-
 am, & ob perspicuitatem veram refert Crystallum; ut tandem Salium fossilis sit præstantissimus, atque fossilium,
 mon-

montanus excellentissimus : cū in hunc, omnes perfecti Salis proprietates & affectiones mirè convenient.

Fossilis enim, quò sicciior est, quò durior & minùs fragilis, sed potius adstringentior, fit ad salendum utilior, nam quò sicciior est Sal, eò magis est salus : Durus haud protinus consumitur ; Astringens substantiam rei salitæ contrahit, continet, neque dilabi permittit, ob idque condiendis carnibus & piscibus hoc genus Salis cunctis præfertur, atque præcipuè adhibetur ; Est itaque Sali necessarium, verus ut sit, atque perfectus, ut ex tam multis, has saltem innatas habeat qualitates actrices, nimirum ut ad motus linguæ gustuque mordeat, excitet, siccet, astringat, contrahat, detergat, atque urat ; Hæ quippe tanquam Principes, cæteras Salis facultates in se continent, à quibus tot innumerabiles Salis effectus promanarunt. Pro Empiricorum quoque & aliorum Medicorum applicatione & usu, plures profectò sunt Salis gradus, variæque tum salendi, tum sanandi rationes, quas

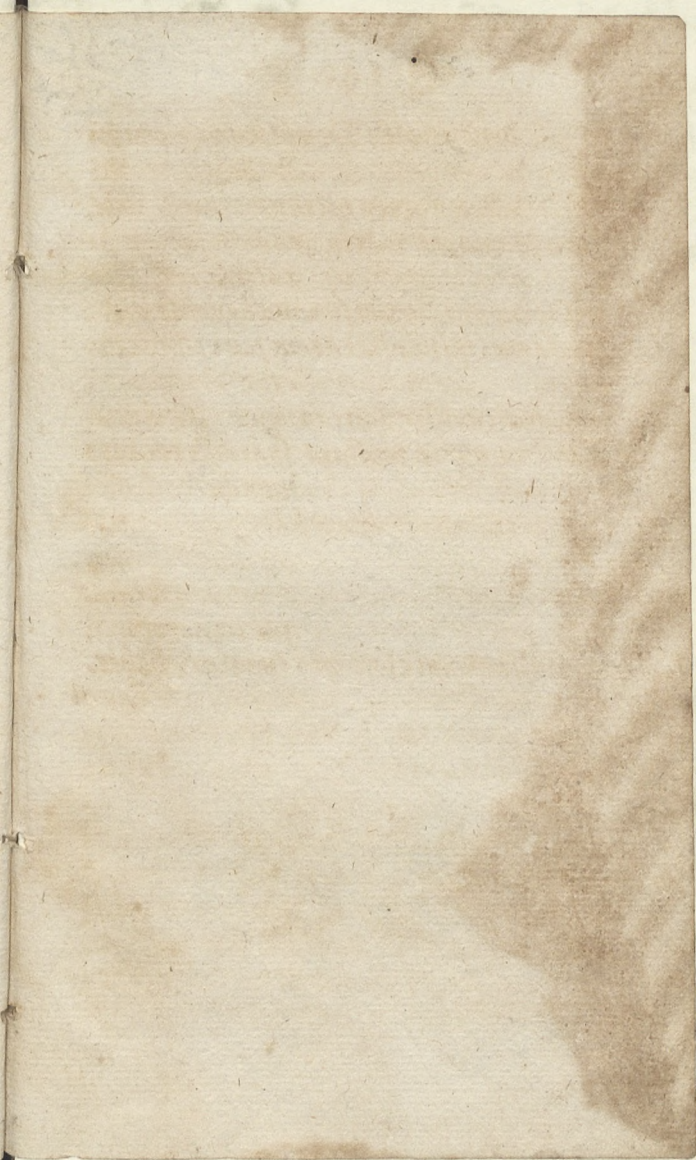
apud Dioscoridem, Plinium, Galenum, Avicennam, Mesuem, aliósque præstantissimos tam Medicos quàm Philosophos, facile est discernere, atque illarum naturam quotóve gradu & ordine, aliæ aliis potiores sint, ut Pharmacis & salubritati accommodentur perspicere; quare de iis, quæ ad propositum meum attinent, satis superque (nî fallor) discurre, reliqua verò ad eosdem Auctores referenda, ab eisdémque petenda sunt.

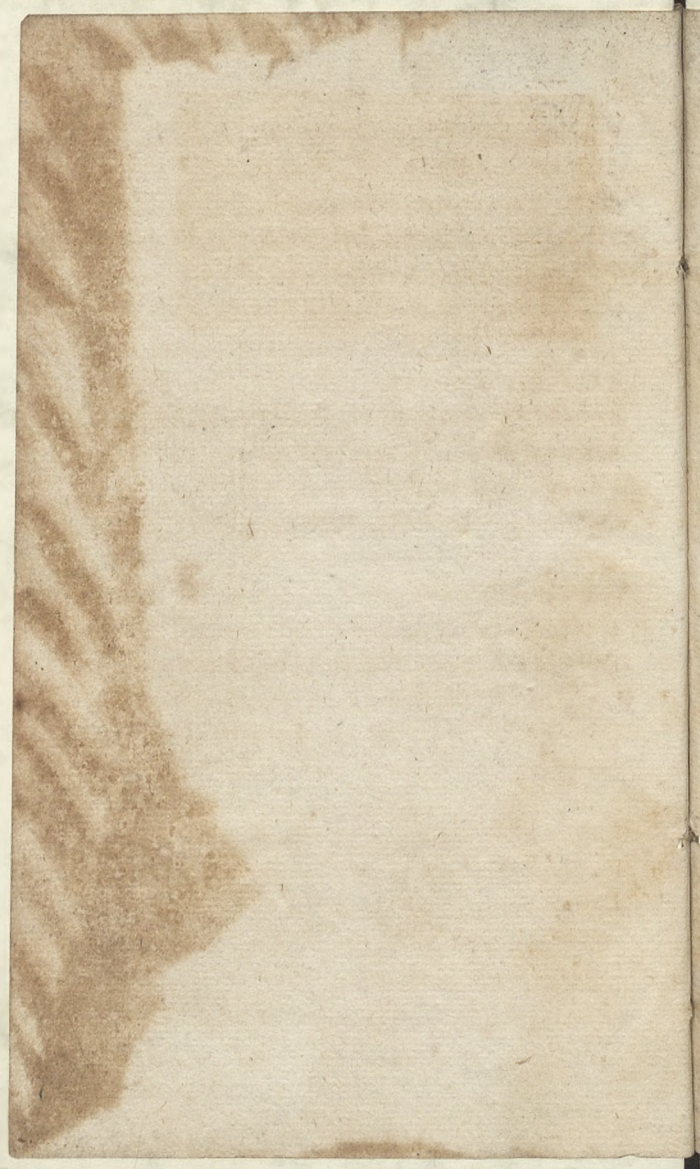
Tam multis igitur, tam variis, tàmque exquisitis modis, universum animantium genus incitante naturâ ad inquirendum Salem, continuam ubique operam navavit; ut de universali fama tenuerit Hesiodus, eam non esse contemendam, proptereà, quòd quædam Dei vox esse videretur: Ità vere credendum est, communem hanc omnibus Salis appetentiam, divinum quendam influxum esse, qui nos quidem in Salem tanquam in suavissimum ac utilissimum quoddam naturæ bonum promoveat, atque deducat; quod si demum natura provida (quæ nihil agit fru-

frustra) non solùm Mari , sed Terris omnibus , aut Salem , aut ejus materiam , aut saliendi artem communicavit , eadèmq̃ animantium gustatum sic finxit , ut despectis inter^dum cibis aliisque saporibus Salem illa expetant , ac neque respuant , neque aspernentur , omnino , non modò universo corpori , sed singulis membris salutem à Sale inveni , sciendum est. Ex quibus tota opera mea confirmata manet , nihil esse Sale humanis corporibus salubrius. Cùm itaque ex his , quæ hæctenus de Sale dicta sunt , satis superque , nî fallor , demonstratum fuerit , nihil ubivis rerum esse , quod non mortalium usui suo utilissimo atque suavissimo Sale circumfluat : nihil , quod non per Salem tam animi quàm corporis palatum condiat , nihil denique , quod finè Sale non æquè inane sit , ac insuetum : quid amplius dicendum superest , quàm , ut inchoato operi fastidium imponam ? jam enim Sal consumpto stomachi humore , linguam prorsùs hæerere fecit in sicco.

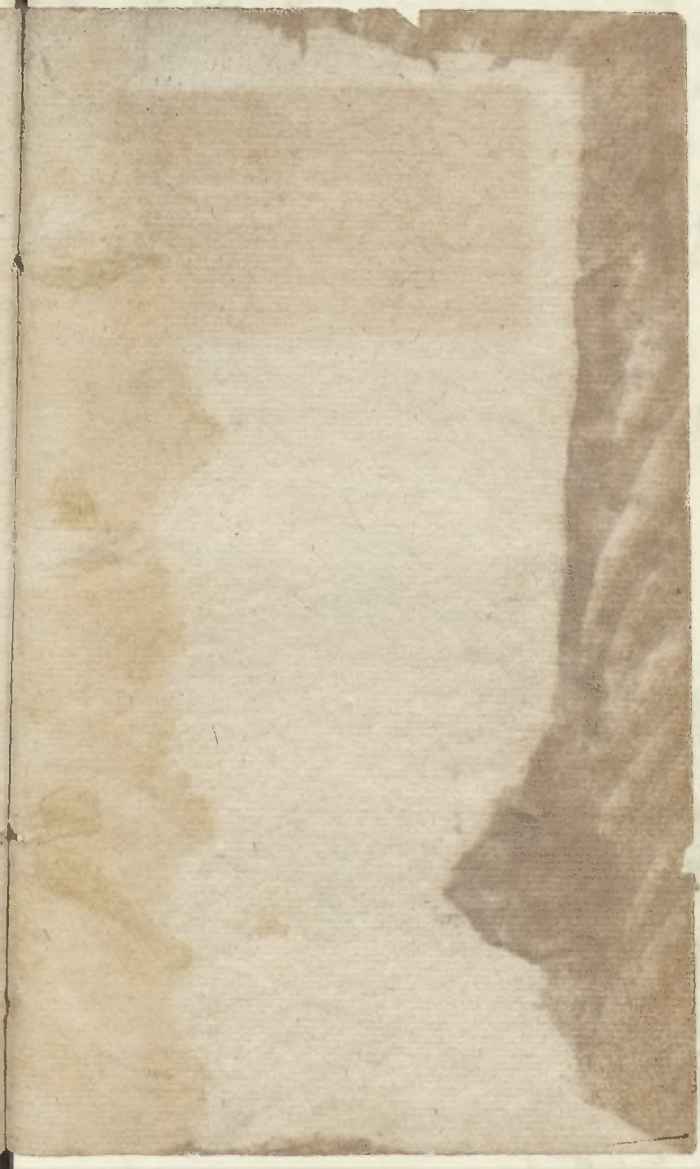
Sunt bona cuncta Deus toto quæ condi-
dit orbe,
Utile Sole tamen nil magis atque Sale.
Phæbo cuncta vigent, radios jaculante
caloris,
Occupat hæc illo summa cadente dies;
Balsamus ipse Salis tabem putredinis ar-
cet,
Condita asservans integra ritè diu,
Tandem quæis constant spatioso condita
mundo
Ex tribus est unum Sal quoque prin-
cipiis,
Ergo suum Sal quodque tenet, proprium-
que liquorem
Balsameum, sese quo tueatur, habet.

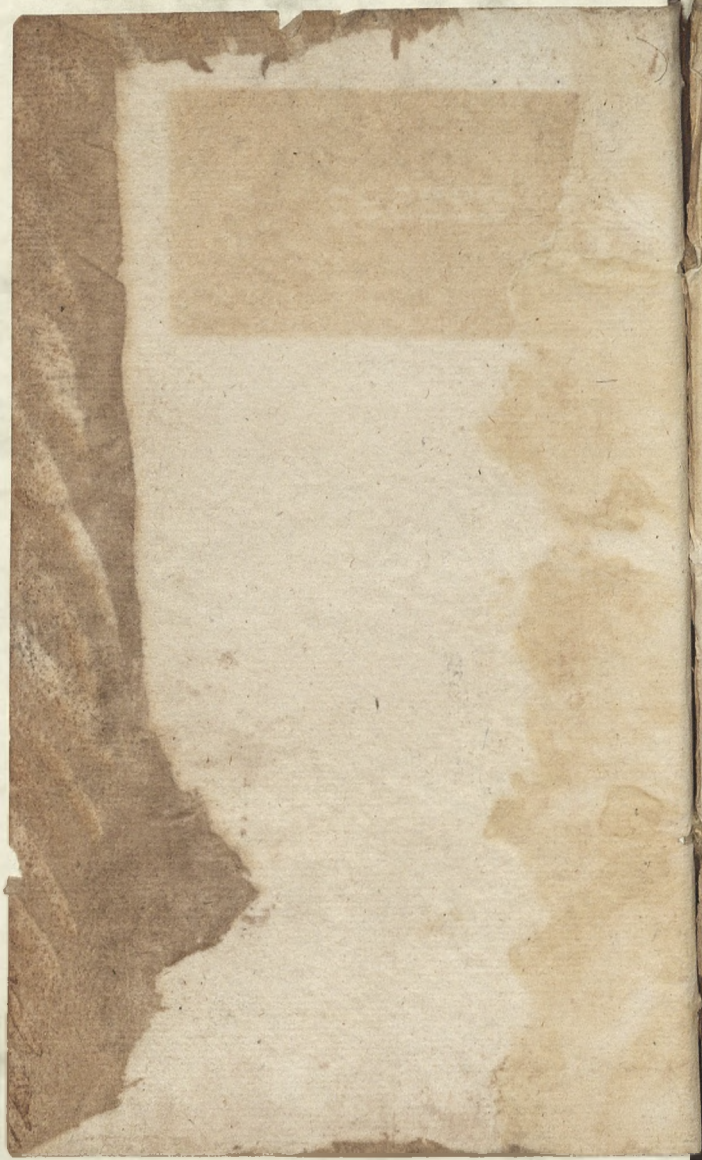

Śląska Biblioteka Publiczna

222597

I

Pl.

Min. Ośw. 507a — PZWs C850 X. 49

